

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему:

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Виконав студент IV курсу,

Групи БІС-51-9

Спеціальність: 029 Інформаційна, бібліотечна та
архівна справа

Пашковська Інна Олександрівна

Керівник: кандидатка педагогічних наук,
професорка

Загуменна Віра Вікторівна

Рецензент: професорка кафедри інформаційних
технологій Київського національного
університету культури і мистецтв, д-ка іст. наук,
професорка

Новальська Тетяна Василівна

Допущено до захисту:
протокол засідання кафедри
№9 від 10 травня 2023 року
в.о. завідувача кафедри арт-менеджменту
та івент-технологій

_____ **Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА**

Київ – 2023

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ	
ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ	7
1.1. Термінологія, ознаки та види електронних бібліотек.....	7
1.2. Історія становлення та розвитку електронних бібліотек.....	16
Висновки до 1 розділу	21
РОЗДІЛ II. СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК	
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	23
2.1. Правові засади функціонування електронних бібліотек в Україні.....	23
2.2. Огляд досвіду закордонних проєктів створення електронних бібліотек...	28
2.3. Електронна бібліотека «Україніка» як національний ресурс	
архівних, рукописних та друкованих джерел.....	36
Висновки до 2 розділу	44
РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК ... 46	
3.1. Проєкт Національної бібліотеки України імені	
Ярослава Мудрого – електронна бібліотека «Культура України».....	46
3.1. Переваги та перспективи електронних бібліотек у	
цифровому суспільстві.....	53
Висновки до 3 розділу	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЕБ – електронна бібліотека

БД – база даних

НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

НБУ ім. Ярослава Мудрого – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого

ВСТУП

Актуальність теми. Обрана тема є в даний час особливо актуальною, так як, по-перше, розвиток технологій дозволили традиційним бібліотекам створювати та розповсюджувати документи в електронному форматі. Таким чином, бібліотеки стикаються з додатковою проблемою щодо організації оцифрування, надання доступу до електронних документів та дотримання нормативних актів з авторського права, що дають змогу регулювати використання усіх матеріалів. Зокрема, в Україні функціонування електронної бібліотеки, здійснюється на підставі Закону України «Про авторське право і суміжні права» (2022 р.), Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» (2007), «Про інформацію» (1992), Цивільним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, інформаційно-правовим нормам Конституції України.

По-друге, ЕБ відіграють велику роль у збереженні та розповсюдженні культурної спадщини, включаючи літературні твори, наукові статті та інші видання. Це особливо важливо для збереження та збагачення культурного надбання націй на народів.

Питання створення та функціонування ЕБ широко висвітлюється низкою дослідників та практиків у сфері бібліотечної галузі, таких як В. Загуменна, І. Павлуша, Н. Кушнарєнко, Г. Швецова-Водка, М. Шевченко, К. Лобузїна, І. Лобузїн та багато інших.

Аналіз та визначення терміну «електронна бібліотека» наводиться в працях В. Резніченка, І. Павлуши, М. Яцимірської.

О. Пастухова в своїх публікаціях висвітлила основні проблеми охорони авторських прав на літературні та художні твори та запропонувала шляхи вирішення їх як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Пропозиції щодо забезпечення правомірного функціонування електронних бібліотек зустрічаються в окремих працях І. Павлуши, А. Соляник та ін.

І. Давидова розглядає правове регулювання діяльності електронних бібліотек та пропонує здійснювати їх регулювання на декількох рівнях.

Мета роботи. Полягає в узагальненні процесу становлення та розвитку електронних бібліотек як інформаційного ресурсу, висвітленні практичного досвіду, сучасного стану та перспектив.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- висвітлити процес розвитку та сучасний стан електронних бібліотек;
- визначити сутність електронної бібліотеки;
- дослідити практичний досвід створення електронних бібліотек в Україні

та за кордоном;

- проаналізувати авторське право в середовищі електронних бібліотек;
- окреслити перспективи розвитку електронних бібліотек як

інформаційного ресурсу XXI століття.

Об'єкт дослідження: електронна бібліотека в інформаційному просторі.

Предметом дослідження дипломної роботи є процес становлення, розвитку та функціонування ЕБ.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні інформації про процес становлення та розвитку ЕБ, включаючи їх історію, сучасний стан та перспектив. Проаналізовано проблеми, що виникають у процесі впровадженні та використання електронних бібліотек. Дослідження дозволить розширити знання про електронні бібліотеки та їх роль у суспільстві, а також зробити свій внесок у розвиток цієї галузі.

Теоретична та практична цінність: висновки, викладені у даній роботі можуть використовуватися в майбутніх наукових дослідженнях, пов'язаних з подальшим вивченням електронних бібліотек.

Джерельна база дослідження становить комплекс документальних джерел, серед яких: нормативні акти України в галузі інформаційної діяльності; наукові праці, в яких висвітлено роль електронних бібліотек як інформаційного ресурсу. Значну джерельну базу становлять відомості з фахових видань. Було опрацьовано також низку матеріалів з Інтернету, зокрема: веб-сторінки електронних бібліотек.

Методи дослідження визначаються метою та завданнями дипломної роботи. Використовуються методи спостереження, абстрагування, аналізу, індукції, синтезу

та дедукції, що дало можливість сформулювати теоретичні та практичні основи дослідження.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дипломної роботи – 75 ст., основний текст – 65, список використаних джерел – 90 найменувань.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ

1.1. Термінологія, ознаки та види електронних бібліотек

У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки відіграють надзвичайно важливу роль не лише в освітній та виховній діяльності, а й у формуванні громадянського суспільства, що є дуже важливим аспектом у здійсненні демократичних реформ. Сучасні бібліотеки взаємодіють зі суспільством і змінюються відповідно до його потреб, виконують роль культурних, просвітницьких, інформаційних, громадських та соціальних центрів. У змінених умовах, які охоплюють соціально-економічні проблеми, бібліотеки стають все більш важливими для суспільства. Вони стають тими установами, які можуть об'єднати громадськість навколо важливих соціальних проблем і сприяти розвитку громадського суспільства в Україні. В сучасному світі, бібліотека робить значний внесок у життя суспільства та включена до суспільної діяльності як соціальна інституція [28].

В той час, коли засоби масової інформації та система освіти, що пропонують громадянам лише вибіркового доступу до інформації, бібліотеки є тими інституціями сучасного суспільного процесу, де культура та знання вільно представлені у найрізноманітніших формах. Завдання електронних бібліотек та їх працівників – зробити зміст наявних ресурсів максимально доступними шляхом створення бібліографічних баз даних, каталогів і картотек, які значно скорочують шлях користувача до пошуку інформації.

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, відображаються і на діяльності бібліотек як установ, які знаходяться на перетині інформаційних потоків. Сучасні реалії свідчать про відсутність єдиного інформаційного простору, втрату достатнього та стабільного фінансування, необхідного для поповнення бібліотечних фондів.

Різке зростання цін і, як наслідок, низька доступність традиційних каналів зв'язку та друкованих видань призвели до потреби створити нові умов для надання користувачам своєчасної, достовірної та повної інформації шляхом широкого застосування сучасних технологій.

Зміна функцій книгозбірень відбилася і на технології. З'явилися нові поняття – віртуальна, цифрова та електронна, запозичені з інформатики. Сьогодні вони не усталені, часто навіть розглядаються як синоніми. Тому доцільно звернути увагу на тлумачення цих термінів.

Варто зазначити, що електронні бібліотеки мають ті самі цілі, функції та завдання, що й традиційні бібліотеки – розвиток та управління колекціями, предметний аналіз, створення індексів, надання доступу, довідкова робота та збереження. Фокус на цифрових форматах не повинен приховувати значної роботи, яку бібліотеки виконують за лаштунками, щоб розвивати та організовувати свої колекції, а також допомагати користувачам знаходити необхідну інформацію.

Електронна бібліотека являє собою складну інформаційну структуру. Відсутність чіткого визначення терміну «електронна бібліотека» призводить до різних тлумачень цього поняття залежно від різних підходів та точку зору.

Поняття «електронна бібліотека» є предметом численних дискусій між фахівцями різних професій, таких як бібліотекарі, фізики, програмісти і т.д., що призводить до різних тлумачень.

У даний час існує доволі багато трактувань даного терміну. ДСТУ 5034-2008 надає нам таке визначення: «Електронна бібліотека (Digital Library) – бібліотека, у якій документи зберігаються і використовуються в машиночитаній (електронній) формі, з якою можна працювати на відстані» [41]. Згідно з Р. Теннатом, найбільш популярними визначеннями є:

1) ЕБ – це сукупність електронних ресурсів, організованих на принципах бібліотечної науки, яка включає в себе визначені правила та технології, такі як комплектування, обробку, систематизацію, предметизацію та зберігання. Особливою рисою є створення каталогу та довідково-пошукового апарату.

2) ЕБ – це збірка електронних ресурсів, що організована на основі новітніх технологій, які не відповідають традиційному розумінню бібліотеки [85].

Аналізуючи низку визначень ЕБ, Христина Боргман робить висновок, що існує два основних класи: ті, що походять від дослідників ЕБ, які є переважно комп'ютерними науковцями та інженерами; і від фахівців бібліотечної та інформаційної сфери. Виходячи з цього, автор наводить декілька визначень ЕБ:

- це сукупність електронних ресурсів і пов'язаних з ними технічних можливостей для створення, пошуку та використання інформації;

- це певний ресурс, що створюється, збирається та організовується спільнотою користувачів (і для неї), а їхні функціональні можливості задовольняють інформаційні потреби та використання цієї спільноти [74].

Дослідницька група Стенфордської цифрової бібліотеки надає наступне тлумачення терміну ЕБ – це скоординована сукупність послуг, які базуються на колекціях матеріалів, та деякі навіть можуть не перебувати безпосередньо під контролем організації, що надає послуги.

В. А. Резніченко в своїй роботі визначає поняття ЕБ (digital library) як інтегровану інформаційну систему, яка дозволяє накопичувати, зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних повнотекстових та мультимедійних документів, що доступні в зручному для користувача вигляді [57].

На думку І. Павлуши [46], «електронна бібліотека – це вид розподіленої документальної системи, яка зберігає документи у форматі електронних записів незалежно від їх фізичного місця розташування або власника (бібліотеки, архіви, музеї, інформаційні центри тощо)». Доступ до цих записів забезпечується програмними засобами через глобальну інформаційну мережу, з одного інтерфейсу. ЕБ має системність у зборі та зберіганні електронного документного фонду та надає користувачам інструменти для навігації, пошуку, перегляду та експорту інформації.

М. Яцимірська [71] дала таке визначення електронної бібліотеки: це інформаційна система зберігання та ефективного використання різних форм електронних документів з можливістю передання інформації в зручному для користувачів форматі.

Н. С. Прилуцька зазначає, що більшість науковців вважає, що електронна бібліотека є інформаційною системою. У більшості визначень під ЕБ мається на увазі впорядкований фонд електронних документів, зокрема текстових, який реалізується у вигляді складних бібліотечно-інформаційних систем [53, с. 133].

Мета створення ЕБ полягає у:

- забезпеченні користувачів доступом до документів з обмеженим доступом, таких як рідкісні книги, рукописи, фотоальбоми, дисертації, архіви, яких не має у більшості бібліотек;

- доступі до інформації, що існує лише в електронній формі та наданні користувачам більш якісних можливостей роботи з електронними документами великих обсягів.

Крім того, ЕБ забезпечує користувачів повнотекстовими базами даних у режимі теледоступу для забезпечення їх інформаційних потреб.

Серед особливостей ЕБ можна виділити наступні:

- здатність до введення, видалення, інтеграції та реструктуризації інформаційних об'єктів. Проте, такі операції зазвичай здійснюються переважно з електронними документами, а не з самою інформацією, що міститься в них;

- визначена концепція формування інформаційного простору, який є доступним користувачам;

- можливість каталогізації об'єктів та їхніх різних об'єднань, що складають цей інформаційний простір [64].

До основних завдань електронної бібліотеки, окрім повних текстів видань, відноситься і можливість роботи з ними. На думку Н. Самохіної [60], головною умовою створення ЕБ є її спрямованість на збереження та ефективне використання інформації згідно з певними вимогами:

- відповідна системність під час формування електронного фонду документів;

- забезпечення користувачів необхідними вихідними даними та інструментами для пошуку, навігації, перегляду та експорту інформації.

Не можливо не звернути увагу на ряд традиційних питань щодо створення ЕБ. Як зазначає в своїй роботі І. Лобузін [31, с. 14], що порівняно з формуванням традиційних бібліотек, електронні мають такі проблеми:

- змістова складова включає визначення складу ресурсів, цільову аудиторію, мету створення та можливості;
- організаційна складова охоплює пошук партнерів, спонсорів, а також питання управління ЕБ;
- технологічна: включає опис електронних документів, їх облік та організацію збереження;
- технічна складова відповідає за функціонування та забезпечення доступу до електронних ресурсів.

ЕБ є систематизованою сукупністю електронних інформаційних ресурсів, що об'єднані за певними критеріями. До них відносяться: спорідненість змісту, джерела надходження, цільове призначення.

ЕБ повинні відповідати основним критеріям, таким як:

- системність в організації електронних документів;
- наявність метаданих;
- можливість ефективного пошуку.

Функціональна структура ЕБ включає такі складові:

- інформаційний фонд, що складається з електронних документів;
- програмно-технологічний комплекс для обробки інформації;
- пристрої поширення інформації та користувацькі сервіси;
- пристрої для зберігання даних;
- підсистема управління та ведення ЕБ [65].

Оскільки існує певна розбіжність в розумінні сутності ЕБ. Пропоновано класифікувати ЕБ за наступними критеріями:

- 1) за суб'єктом створення: ЕБ, створені фізичними особами, державними установами та приватними установами;
- 2) за способом доступу: відкриті, закриті, платні та безоплатні;

3) за функціональною спрямованістю: ЕБ загальні та спеціалізовані. Загальні містять інформаційні ресурси в різних галузях знань та надають стандартні функції інформаційної системи з використанням мінімальних засобів. З іншого боку, спеціалізовані ЕБ забезпечують доступ до інформаційних ресурсів певної предметної галузі та є багатофункціональними. Вони забезпечують можливість нетрадиційної обробки інформації, яка відповідає конкретним потребам, такі як зберігання результатів та архівів експериментів, підтримка часових та просторових властивостей даних та обробка спеціальних форм вхідних та вихідних даних, таких як картографічні, графічні, оцифровані фотографії та звукозаписи;

4) за змістом: прості та складні [57].

До специфічних ознак ЕБ відносяться:

- ЕБ може містити у своїх фондах різноманітні колекції оцифрованих та цифровізованих творів;

- ЕБ є комунікаційною системою, що забезпечує збирання, пошук, обробка та пересилання інформації, а отже є специфічною інформаційною системою;

- орієнтується на доволі широке коло користувачів;

- ЕБ може бути створена як частина традиційної бібліотеки, так і окремо від неї;

- ЕБ являє собою окремий суб'єкт, не еквівалентний традиційний.

Широко поширена думка, що електронні бібліотеки є автоматизованою системою традиційних бібліотек. Більше того, іноді стверджуються, що ЕБ не тільки є складовою частиною традиційних бібліотек, але і повністю ідентичними засобами їх автоматизації. Однак, це твердження є дещо неточним.

На відміну від традиційних бібліотек, які зосереджуються на друкованих виданнях з усіма притаманними їм характеристиками зберігання, обробки та використання, ЕБ накопичують електронну інформацію, подану у вигляді сукупності даних або електронних документів. Ця інформація значно відрізняється від друкованої за засобами організації, опису, зберігання, технологією підготовки та використання. Тому, різниця між традиційними бібліотеками з автоматизованими бібліотечно-інформаційними системами та ЕБ полягає в такому:

- різні види носіїв інформаційної продукції (тверді та машинозчитувані);
- технологічні засоби комплектування інформаційної продукції, а також склад засобів, використовуваних для її зберігання та передачі користувачам;
- характер поставлених цілей і завдання з обслуговування користувачів;
- організаційні форми створення та функціонування;
- різноманітні форми власності на інформаційну продукцію, а також права на її копіювання та поширення. ЕБ володіють особливими правами на документи та дані, які надають у доступ, оскільки мають іншу специфіку. У той час як традиційні бібліотеки зазвичай не володіють правами власності на літературу, яка є в них в наявності;
- різні методи, якими користувачі можуть звернутися до ресурсів та послуг цих бібліотек, а також доступні засоби, які використовуються для забезпечення цього доступу [38].

Також важливою є тенденція того, що більшість сучасних видань мають електронний еквівалент у вигляді макетів, підготовлених до друку за допомогою комп'ютерної верстки. Однак, часто ці електронні копії втрачаються або стають недоступними незабаром після випуску видання.

За думкою багатьох бібліотекарів, електронні видання мають значні переваги перед традиційними носіями інформації. Термін зберігання друкованих документів залежить від терміну використання паперу, з якого виготовлено видання, та умов його зберігання, і обмежується цими факторами. У той же час, електронний варіант друкованих видань може бути збережений необмежений час і використовуватися без обмежень, якщо його періодично перезаписувати на нові носії та конвертувати в поточні форми представлення даних. Особливо цінні, рідкісні та наукові видання можна будь-коли перевидати з електронного аналога.

Цей метод поповнення національного інформаційного фонду має велику користь як для держави, так і для суспільства в цілому, а також для видавців окремо.

Переваги для суспільства:

1. Швидке та ефективне забезпечення суспільства електронною повнотекстовою інформацією про сучасну українську видавничу продукцію.

2. Створення єдиного доступу до електронних версій усіх видань України, який є цінним ресурсом для суспільства.

3. Полегшення пошуку нових текстів видань завдяки інформаційно-бібліографічній системі, яку створила Книжкова палата України. Це сприяє ефективному використанню національного інформаційного фонду.

4. Можливість зберігання можливості відтворення найдорожчих випусків у їх первісному вигляді протягом тривалого часу.

Пільги для держави:

1. Зменшення витрат з бюджету на оцифрування фондів бібліотек та архівів.
2. Презентація української видавничої продукції світовій спільноті.
3. Збільшення інтеграції з європейським суспільством, оскільки рівень комп'ютеризації відставав від світового рівня.

Переваги публікації тем:

1. Заробіток для видавця та автора завдяки використанню електронних документів.
2. Зниження витрат на комп'ютерну техніку для зберігання електронних оригінал-макетів видань.
3. Безкоштовна реклама видавничої продукції.
4. Зменшення ризику втрати оригінальних електронних макетів публікації у надзвичайних ситуаціях на робочому місці.
5. Надання можливості отримання електронного оригінал-макету свого видання в будь-який час його перевидання.
6. Гарантія захисту авторських прав при використанні електронних оригінал-макетів видань [1].

Поняття «віртуальна бібліотека» (Virtual library) використовується для визначення набору джерел інформації, доступних через глобальні комп'ютерні мережі, які разом утворюють Internet [1]. Віртуальна бібліотека не має на меті єдиного місця – її ресурси розкидані по всьому світу, а інформаційний потенціал на кілька порядків перевищує документні ресурси будь-якої бібліотеки.

Хоч термін «віртуальна бібліотека» доволі часто зустрічається в літературі, що поступово витісняється із професійного вжитку. Низка авторитетних бібліотекознавців вважає недоречним використання давнього терміну через його метафоричність [25].

Одним із різновидів ЕБ є цифрова бібліотека, яка здебільшого є тільки частиною більшості проєктів та включає в себе, окрім оцифрованих документів, ще й значну кількість електронних ресурсів, таких як електронна періодика, електронні книги тощо. Цифрова бібліотека є бібліотекою, формування якої майже не відрізняється від наповнення ЕБ, хоч і має декілька відмінностей:

- уся інформація зберігається в оцифрованому вигляді та не потребує існування документів на традиційних носіях;
- опрацьовуються цифрові проєкти різного формату (зображення, 3D-об'єкти) [32, с. 50].

«Федерація цифрових бібліотек» (Digital Library Federation, DLF) на своєму веб-сайті надає визначення цифровій бібліотеці – «це колекція оцифрованих матеріалів, доступна через персональний комп'ютер, локальну комп'ютерну мережу та Інтернет». Основні принципи організації цифрової бібліотеки:

- ЦБ повинна спиратися на встановлені правила та стандарти щодо управління та формування;
- має забезпечувати пошук інформації у колекціях, надійний та стабільний доступ до них [76].

Отже, підсумовуючи усі визначення сутності ЕБ, можна зробити висновок, що кожен автор трактує її по-різному. Проте, можна виокремити спільне і сказати, що ЕБ – це, по суті, ресурс, який відтворює інтелектуальний зміст і послуги традиційної бібліотеки в цифровій формі. Вивчення термінології та понятійного апарату ЕБ є дуже важливим для розуміння принципів та функціональних можливостей цього виду бібліотек.

Ми дотримуємося думки, що основною перевагою є можливість забезпечити реалізацію принципу загального доступу до інформації для всіх зацікавлених користувачів, незалежно від того, де знаходиться інформація та хто є її споживачем.

ЕБ не є заміною традиційним бібліотекам. Вони радше є майбутнім традиційних бібліотек, подібно до того, як середньовічні бібліотеки рукописів просто стали спеціалізованою і шанованою частиною великих бібліотек на основі друкованих видань, які ми маємо сьогодні.

1.2. Історія становлення та розвитку електронних бібліотек

Швидкий розвиток технологій, потреба у більш широкому доступі до інформації, забезпечення захисту та збереження документів на довготривалій термін – все це стало передумовою зародження електронної бібліотеки.

Першими, хто в своїх працях передбачили можливість створення ЕБ та описали основні принципи їх роботи, були американські вчені Буш (V. Bush) та Дж. Ліклідер (J.C.R. Licklider). В подальшому, на основі їх праць, було проведено низку досліджень.

Перший на найвідоміший проєкт створення ЕБ «Гутенберг» (Project Gutenberg) започаткований у 1971 році р. Майклом Хартом у лабораторії дослідження матеріалів Університету Іллінойсу (США). Це була громадська (добровільна) ініціатива з оцифрування, архівування і поширення культурних творів, метою якого було створення ЕБ. В рамках проєкту першими документами, набраними М. Хартом, були: Декларація незалежності США, Біль про права, Коран, Біблія та ін.

У 1988 році була розроблена перша електронна версія «Аліси в країні чудес» Л. Керрولا, а вже в 1991 р. був створений перший веб-сайт проєкту, куди було завантажено 12 книг. На березнь 2023 р. бібліотека містила понад 60 000 книг у вільному доступі (<https://gutenberg.org>) [43, с. 14].

ELINOR (Electronic Library Information Online Retrieval) – перший проєкт ЕБ у Великій Британії, який розпочався в 1992 році і тривав до квітня 1996 р., фінансувався Університетом Де Монфорта, Британською бібліотекою та IBM UK. Метою проєкта була побудова електронної бібліотечної системи, прямий доступ до якої могли б мати студенти та співробітники за допомогою комп'ютерів та робочих станцій на базі Windows.

Перший етап проєкту (березень 1992 – травень 1994) був зосереджений на вирішенні технічних питань доставки сканованих зображень, книг, журналів та навчальних матеріалів. Друга фаза (червень 1994 – квітень 1996) була спрямована на покращення управління авторськими правами, а також користувацькі та моделюючі аспекти електронної бібліотеки.

В рамках проєкту було розроблено прототип веб-інтерфейсу для звичайних користувачів і окремих для людей з вадами зору. Була можливість переглядати, шукати та друкувати електронні колекції широко використовуваних матеріалів, екзаменаційних робіт та інших документів університету. У системі існував повнотекстовий пошук та ієрархічний перегляд.

У 1995 р. була створена Національна федерація цифрових бібліотек, яка об'єднала 15 університетських бібліотек і Бібліотеку Конгресу. Одним з її ключових досягнень – створення бази даних «Пам'ять Америки», що включає 44 історичні колекції з більш ніж мільйоном документів, які всебічно відображають етапи становлення та розвитку США. Проєкт «Пам'ять Америки» є свідченням високого рівня розвитку інформаційних технологій в країні. Однак, хоча ця історична добірка містить багато електронних копій фотографій видатних діячів США та архітектурних споруд, вона не містить значних збірок писемних та друківаних пам'яток, які є особливо цінним для світової культури.

Наступним етапом в розвитку ЕБ стає створення проєкту DLI (Digital Libraries Initiative), запущений у США з підтримки NSF (National Science Foundation), DARPA (Department of Defense Advanced Research Projects Agency) і NASA (National Aeronautics and Space Administration). Цей проєкт мав на меті покращити взаємозв'язки між фундаментальними науковими дослідженнями та інноваційними технологіями. Зазначимо, що перший етап проєкту (1994-1998 рр.) включав шість мультидисциплінарних наукових напрямків, на які було виділено 24 млн. доларів США. У проєкті взяли участь дослідницькі групи, які працювали під керівництвом одного з шести провідних університетів: Каліфорнійський (Берклі), Каліфорнійський (Санта-Барбара), Іллінойський, Карнегі Меллон університет, Мічиганський, Стенфордський, відповідно до своєї спеціалізації. У роботі над

проектом брали участь понад 75 різних організацій з США, включаючи провідні компанії в сфері виробництва комп'ютерної техніки та телекомунікаційного обладнання, навчальні заклади різних рівнів, бібліотеки, видавничі організації, урядові та державні агенції, професійні асоціації та інші установи, які мають зацікавленість у створенні та підтримці великих сховищ інформації та знань.

Починаючи з 1999 року, друга фаза проєкту передбачала використання інформаційних ресурсів ЕБ у всіх соціально важливих сферах життя суспільства.

Варто зазначити, що незважаючи на значні фінансові вкладення, кінцевий результат проєкту не відповідав їх обсягу, оскільки навіть університетскоординатори проєкту змогли створити інформаційні сховища лише на рівні десятків тисяч документів. Це було обумовлено обмеженням авторського права [43, с. 15].

Набувають популярності національні програми, які розробляються не лише для створення електронних текстових бібліотек, але і для реалізації мультимедійних культурно-освітніх проєктів, таких як «Пам'ять Америки», «Пам'ять Іспанії», «Пам'ять світу» (Чеська Республіка), SCRAN (Шотландська мережа ресурсів щодо культурної спадщини для підтримки освіти, акумулююча джерела музеїв, архівів і бібліотек), проєкт «eLib» (Великобританія), проєкт створення мережі цифрових бібліотек dLibra на базі національної академічної мережі Pioneer (Польща), Німецька бібліотека та ін. Зазвичай такі ініціативи отримували статус національних програм або міжнародних проєктів [37, с. 229].

Доволі масштабна програма щодо створення ЕБ була започаткована в 1989 р. в Японії та мала назву «Бібліотеки XXI ст.». В рамках програми було створено спеціальне Агентство із впровадження нових інформаційних технологій (ІРА) для підготовки необхідної документації. У результаті був розроблений проєкт ЕБ Японії, куди додали понад 10 млн. сторінок різних друкованих видань, таких як книги, журнали, газети, карти тощо, переважно у форматі зображень [81].

У багатьох країнах того часу також були проведені дослідження та розпочати проєкти з розробки електронних інформаційних сховищ. Наприклад, в 1993 р. архіви Австралії, Австрійська рада бібліотек та інформаційних служб, Національне

агентство зі збереження документів і Національний архів звуку та кіно створили робочий орган з метою формування рекомендацій щодо обробки електронних матеріалів [43, с. 15].

Вже в 1995 р., в Австралії, бібліотекою Сіднейського університету була створена «Сіднейська служба електронних текстів та зображень» (The Sydney Electronic Text and Image Service (SETIS)). Основною метою проєкту було забезпечення наукової електронної видавничої та цифрової бібліотечної платформи для підтримки і просування програм та цілей Університету і Бібліотеки. Ресурс має доступ до великої кількості мережевих і власних повнотекстових баз даних, зокрема, це гуманітарні тексти.

Спочатку SETIS фінансувався за рахунок гранту від Комітету з інформаційних технологій Сіднейського університету (University of Sydney Information Technology Committee) та факультету мистецтв (Faculty of Arts). Згодом, проєкт продовжував фінансуватися завдяки залученню зовнішніх джерел, таких як гранти або приватне спонсорство [84].

Один з найвизначніших проєктів – «Всесвітня бібліотека» (Bibliotheca Universales), який розпочав свою роботу в 1995 р. та поставив за мету створення глобальної мережі ЕБ. Участь взяли 11 партнерів: Франція, Японія, США (Бібліотеки Конгресу), Канада, Італія (Державний архів звукозаписів), Німеччина та Велика Британія. Згодом, до проєкту приєдналися інші країни зі значними програмами цифрового зберігання, такі як Швейцарія, Португалія, Іспанія, Чехія та Бельгія.

Основною метою спільної діяльності – забезпечення широкого доступу до всесвітньої наукової та культурної спадщини за допомогою сучасних мультимедійних технологій та електронних засобів комунікації. Проєкт ґрунтується на національних програмах оцифрування, що реалізується в кожній країні-учасниці, і з їх допомогою формується обширний віртуальний збірник знань під загальним девізом «Обмін між народами». Проте в рамках цього проєкту та американської «Ініціативи цифрових бібліотек» суттєвих результатів не досягло через проблеми з авторським правом [37, с. 229].

Найбільш успішним французьким проєктом ЕБ є Gallica (1997 р.), який розроблявся під керівництвом Національної бібліотеки Франції. У рамках цього проєкту було відцифровано понад 80 тис. документів загальним обсягом 15 млн. сторінок [37, с. 229].

Наступний етап становлення ЕБ – Світова цифрова бібліотека (World Digital Library), що була створена за підтримки ЮНЕСКО та Бібліотеки Конгресу США, відкрилася у квітні 2009 р. Основною метою проєкту було створення Інтернет-ресурсу для вільного та безперешкодного доступу до культурної спадщини різних країн світу, яка розповідала б історії та висвітлювала досягнення всіх культур, тим самим сприяючи розвитку міжкультурного та міжнародного взаєморозуміння [72].

Партнерами СЦБ є бібліотеки, архіви та інші установи, які зберігають колекції, що являють собою культурне надбання, і яке вони надають СЦБ. У проєкті беруть участь декілька українських бібліотек, включаючи Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, Національну бібліотеку України імені Ярослава Мудрого, Львівську наукову бібліотеку імені В. Стефаніка та Наукову бібліотеку Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Зародження ЕБ в Україні почалося в 1998 р., в основному, на національному та галузевому рівнях. Першими, хто проявив ініціативу була інформаційно-бібліотечна рада Національної Академії Наук (НАНУ), що доручила Національній бібліотеці України імені В. Вернадського організувати передачу примірників електронного каталогу в науково-дослідні установи НАН України та за погодженням з установами організувати передачу до НБУ їх загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів (каталогів та покажчиків, комп'ютерних файлів-макетів наукових журналів, електронний версій праць співробітників науково-дослідних установ НАН України) для створення електронної наукової бібліотеки НАН України [6, с. 204].

Наступним етапом у розвитку ЕБ в Україні є створення Національної системи електронних інформаційних ресурсів, яка складає частину Національної програми інформатизації (НПІ). Це, у свою чергу, передбачало:

- формування зведених електронних каталогів відомчих і регіональних об'єднань бібліотек, баз даних ретроспективної національної бібліографії України та комплексу тематичних баз даних з реферативною, фактографічною, оглядовою та аналітичною інформацією;

- забезпечення доступу до інформаційних ресурсів системи через мережу Інтернет та включення бібліотек України до глобальної мережі ЕБ [24, с. 22].

Більшість робіт з інформатизації, які відбувалися в рамках Національної програми інформатизації, були спрямовані на створення інформаційно-аналітичних систем для органів державної влади. Важливим напрямком цих робіт була саме координація діяльності різних владних структур з питань виконання НПП, включаючи забезпечення сумісності та інтеграції відповідних мереж на різних рівнях управління.

Інший проєкт «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек» реалізувався спільно з Міжнародним фондом «Відродження» та Міністерством культури і мистецтв України. Цей проєкт дав змогу встановити, що загальний обсяг баз даних, створених академічними бібліотеками, складав на той час понад 2,5 мільйонів записів. З них понад 1,2 млн. – це електронні каталоги. В 11 бібліотеках читачі мали можливість самостійно користуватися базами даних, які є в цих закладах, тоді як 14 бібліотек створили власні сайти. Фонди 21 бібліотеки містили електронні видання, які склалися як з електронних аналогів друкованих видань, що становило понад 75%, так і з незалежних електронних видань (25%). Більшість електронних видань у бібліотеках знаходилися на CD-ROMах та DVD-ROMах із загальною кількістю понад 2200 носіїв інформації [70].

Висновки до розділу 1

Висвітлено питання про сутність, виникнення, історичний розвиток ЕБ як ефективного засобу оптимального інформаційного забезпечення суспільства в умовах комп'ютеризації.

За останні десятиліття ЕБ значно змінилися і розвинулися. Замість традиційних друкованих матеріалів, які були розміщені в приміщеннях бібліотек, користувачам тепер доступні електронні каталоги, бази даних та електронні книги. ЕБ також надають широкий доступ до інформації з будь-якого місця, де є підключення до Інтернету.

Одним з головних факторів, що сприяв розвитку ЕБ – технологічні інновації, адже саме вони дозволяють зберігати та обробляти великі обсяги інформації, а також швидкої передачі даних через Інтернет. Стрімка популяризація електронних книг та електронних журналів робить доступним широкий асортимент матеріалів.

Також, завдяки розвитку інформаційних технологій вирішилася проблема зберігання великих обсягів документів, оскільки вони не потребують фізичного приміщення для зберігання книг та низки інших матеріалів.

Аналізуючи різні тлумачення поняття ЕБ, ми можемо узагальнити, що електронна бібліотека – це сучасний та зручний спосіб доступу до інформації, який надає користувачам більше можливостей здобути необхідні знання та вміння.

Розвиток ЕБ має важливе значення для освіти, науки та культури, для забезпечення доступності інформації для різних соціальних та географічних груп населення. ЕБ допомагають розвивати сучасні методики навчання та дослідження, що в свою чергу покращує якість освіти та досліджень.

РОЗДІЛ II.

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Правові аспекти функціонування електронних бібліотек в Україні

Швидкий розвиток та впровадження інформаційних технологій суттєво впливає на всі сфери сучасного життя людини. У новому суспільстві інформація та знання займають чи не найголовніше місце, через що роль ЕБ стає надзвичайно важливою, оскільки забезпечення доступу користувачів до інформаційних ресурсів є першочерговим завданням. Завдяки електронній формі збереження інформації, її можна зберігати надійно та компактно, а також поширювати набагато швидше та в більшій кількості форматів. Тому, необхідність в представленні інформації в електронній формі, поповнення та систематизація електронних ресурсів документів є важливою та особливо актуальною.

З появою ЕБ з'явилося безліч нових питань щодо їх правового статусу. З одного боку, ЕБ повинні гарантувати право кожного користувача на вільний доступ до інформації. З іншого – дотримуватися вимог про інтелектуальну власність та авторське право, забезпечувати їх правову охорону при використанні інформаційних ресурсів в межах бібліотеки та мережі Інтернет. Дана тема дуже широко висвітлена на заході, де процес формування електронних бібліотечних ресурсів розпочався ще наприкінці 80-х рр. ХХ ст.

В Україні ж проблема правового статусу ЕБ є достатньо актуальною. На сьогодні українське законодавство лише частково регулює створення та діяльність ЕБ в Україні. Проте дослідження (пропозиції), які присвячені забезпеченню правомірного функціонування ЕБ, зустрічаються лише в окремих публікаціях, таких як ті, що написані І. Павлушою, Т. Прокошеною, А.А. Соляник та ін.

Зокрема, дослідження проблем авторського права на ресурси Інтернету з юридичного погляду, а також в рамках захисту правовласників авторських прав проводив О.М. Пастухов. У своєму дослідженні він окреслив основні проблеми охорони авторських прав на літературні та художні твори, запропонувавши шляхи

їх вирішення як на національному, так і на міжнародному рівнях. Був першим, хто класифікував засоби захисту авторських прав та описав маркетингові прийоми, які дозволяли власникам авторських прав контролювати використання своїх творів, розміщених в Інтернеті. До суто правового засобу захисту автор відніс контракти.

Серед технічних виділив:

- обмежену функціональність;
- «годинникову бомбу»;
- захист від копіювання;
- криптографічні конверти [47].

А.А. Соляник проводила дослідження з особливостей законодавчого підґрунтя та принципів формування фонду ЕБ на національному рівні. В її дослідженні Національну електронну бібліотеку визначено як сукупність розподілених гетерогенних колекцій онлайнних і офлайнних документів, що об'єднуються в єдину систему незалежно від їх фізичного місцерозташування та юридичної належності за допомогою єдиної ідеології структуризації та дистанційного доступу [61].

В своїй роботі І.О. Давидова розглядає правове регулювання діяльності ЕБ як різнорідного та просторово розподіленого середовища. Автор пропонує здійснювати регулювання на декількох рівнях: 1) правового регулювання діяльності ЕБ як соціального інституту; 2) правового регулювання процесів створення електронних продуктів та послуг; 3) забезпечення прав громадян на інтелектуальну власність; а також прав користувачів електронних продуктів та послуг [11].

Для того, щоб окреслити нормативно-правову систему, яка тільки частково забезпечує діяльність ЕБ в Україні, ми вважаємо, для початку, варто дослідити закордонну базу інформаційного законодавства.

Першим доцільно згадати Загальну декларацію прав людини, в якій зафіксовано один з найважливіших принципів прав людини - свобода слова і переконань; право людини на вільний доступ до інформації. Принципи, закладені в документі, покладено в основу багатьох міжнародних правових актів і національних законодавств, зокрема й українського.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 р., яка набрала чинності в Україні в 1995 р. Паризький Акт регламентує порядок надання дозволів на відтворення літературних і художніх творів для низки організацій таких як бібліотеки, музеї та архіви (п.2 ст. 9) [3].

На міжнародному рівні захист авторських прав в електронному середовищі регулюється наступними договорами Всесвітньої організації інтелектуальної власності: «Договір про авторське право» [13]; «Договір про виконання і фонограми» [14], прийняті Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. та стали чинними в Україні у 2001 р.

В обох договорах, замість слова «Інтернет», використовується більш широке поняття – «цифрове середовище», в якому повністю застосовуються майнові права суб'єктів авторського права та суміжних прав, такі як право на відтворення (ст.1 ДАП, ст. 11 ДВФ), право на розповсюдження серед широкої публіки, право зробити записані виконання доступними (ст.10 ДВФ), право зробити фонограми доступними (ст.10 ДВФ) [38].

Нині, законодавство України не містить спеціальних нормативно-правових актів, які регулювали б діяльність ЕБ. В Україні ця діяльність здійснюється на підставі загальноукраїнського законодавства [11].

Висвітлення системи інформаційного законодавства слід почати з Конституції України від 1996 р. [21]. Документ містить інформаційно-правові норми, які гарантують інформаційні права та свободи і встановлюють основні права та обов'язки її суб'єктів щодо створення та поширення інформації.

Відповідно, при формуванні ЕБ варто керуватися наступними статтями Конституції України, що забезпечують:

- «кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб» (ст. 34);
- «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди» (ст. 31);

- «право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ст. 41).

Важливу роль в розвитку ЕБ відіграло прийняття в 2007 р. Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [55]. Згідно з ним, державна загальнодоступна інформаційна інфраструктура формується, зокрема шляхом створення архівних, бібліотечних, музейних фондів та інших фондів культурних установ в електронній формі. Формування відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем з різних сфер: історії, народної творчості, сучасного мистецтва України тощо.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., що набрав чинності 1 січня 2023 р., є базовим юридичним актом, що регулює діяльність ЕБ. Документ регулює правовідносини, пов'язані з авторським правом та суміжними правами, визначає майнові та немайнові права авторів, порядок захисту творів, терміни дії та порядок передачі авторського права. Закон також містить перелік об'єктів, які підлягають під охорону та на які розповсюджується його чинність [54].

Головним інформаційним ресурсом ЕБ є бази даних (БД), які належать до об'єктів авторського права. Згідно з Законом БД розглядається як «сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів» (ст. 1) [54].

На відміну від попереднього закону, який втратив чинність в березні 2023 року, детальніше регулює питання щодо прав на бази даних. Прописано, що тепер охороняються тільки ті бази, які за добором або упорядкування їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності (ст. 21). Деталізується, що літературні твори тепер можуть існувати як і у письмовій, так і в електронній формі чи іншій (ст. 6). Зазначається, що не всі фотографії захищені авторським правом, зокрема ті, що не є фотографічними творами (не мають ознак оригінальності) (ст. 8) [54].

Не можна не згадати нове доповнення щодо авторських прав на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Результати роботи штучного інтелекту охороняються правом особливого роду (*sui generis*) – особисті немайнові права не виникають, адже ці права можуть виникнути лише у фізичної особи (ст. 33) [54].

До окремих інформаційно-правових норм, що стосуються інших галузей законодавства, відноситься Цивільний кодекс України, в якому містяться основні положення щодо прав інтелектуальної власності [69]. Глава 36 «Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір» регламентує створення, впровадження та діяльність ЕБ.

Майнові права на твір, відповідно до ч. 2 ст. 400 Цивільного кодексу України, належать його авторові, якщо інше не встановлено договором чи законом. При порушенні авторських прав, цивільна відповідальність може наступити у тому випадку, якщо особа, право якої було порушено, звернеться до суду (ч. 1 ст. 432) [69].

Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності також прописана в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зокрема, передбачена адміністративна відповідальність: «Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняються законом, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення» (ст.51/2) [20].

Карання за порушення авторського права і суміжних прав також закріплено в ст. 176 Кримінального кодексу України. Відповідальність передбачена за «Незаконне відтворення, використання та розповсюдження творів науки, літератури і т.д.». Карається і фінансування таких дій, в разі, якщо це завдало значних матеріальних збитків (ст. 176) [27].

Нині, наша держава ще знаходиться в процесі формування системи щодо охорони інтелектуальної власності, вносяться відповідні доповнення до низки

важливих нормативно-правових актів України для врегулювання авторського-правових відносин в сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування.

2.2. Огляд досвіду закордонних проєктів створення електронних бібліотек

В цифровому суспільстві ЕБ почали набирати популярність відносно нещодавно. Це пов'язано з тим, що вони надають можливість користувачам зберігати, використовувати та отримувати дані у зручному для них вигляді, забезпечуючи при цьому широкий доступ до інформації.

Питання створення повноцінних цифрових колекцій, які могли б відображати науковий та культурний досвід, виникло після реалізації різноманітних програм щодо оцифрування історико-культурної спадщини. Це призвело до започаткування різноманітних програм щодо оцифрування історико-культурної спадщини. Це призвело до започаткування різноманітних національних та міжнародних проєктів, спрямованих на збереження та надання єдиної точки доступу до об'єктів національного надбання [31, с. 23].

Цифрові бібліотеки дозволяють користувачам з усього світу вивчати та досліджувати світову культуру, не вимагаючи від них особистого відвідування фізичних музеїв або бібліотек. Таким чином, культурна спадщина стає більш доступною та зручною для вивчення, особливо для тих, хто не має можливості подорожувати. Завдяки цифровим бібліотекам, користувачі можуть відчувати себе ближчими до культурних скарбів своєї країни, а також досліджувати та порівнювати різні культури, не виходячи зі своєї кімнати.

Перші спроби оцифрування з'явилися вже наприкінці ХХ ст. Наприкінці 1980-х років, в США, Японії та в деяких країнах Європи електронні бібліотеки здебільшого були оформлені як інноваційні проєкти класичних бібліотек, що формули бази знань виключно у своїй галузі діяльності [49].

Розглядаючи міжнародні ініціативи різних країн, першою варто згадати Європейську Електронну Бібліотеку (The European Library), що була створена з

метою збереження та доступу до культурної та наукової спадщини Європи в цифровому форматі [87].

ЕБ була започаткована з низки попередніх проєктів. Відправною точкою став проєкт GABRIEL (Gateway and Bridge to Europe's National Libraries) 1997 року, який мав на меті створити спільний веб-портал європейських національних бібліотек. Після цього було створено TEL (The European Library), що реалізовувався в 2001-2004 роках та фінансувався Європейською Комісією в рамках П'ятої рамкової програми ЄС. На той момент, участь в проєкті брали участь національні бібліотеки Фінляндії, Німеччини, Італії (Флоренція), Італії (Рим), Нідерландів, Португалії, Словенії, Швейцарії та Сполученого Королівства. Це призвело до запуску порталу TheEuropeanLibrary.org 17 березня 2005 року [87].

ЕБ надає доступ до колекцій 48 національних бібліотек Європи та провідних європейських дослідницьких бібліотек. Онлайн портал дозволяє користувачам здійснювати пошук та використовувати понад 168 238 832 бібліографічних записів і 26 394 274 цифрових об'єктів. Найбільші бібліотеки країн, що входять до Ради Європи, надають через портал доступ до своїх електронних ресурсів, включаючи каталоги та повні тексти документів, аудіозаписи та інші матеріали [31, с. 23].

Світова цифрова бібліотека (World Digital Library) – започаткована у 2009 році, Бібліотекою Конгресу США, за підтримки ЮНЕСКО. Метою проєкта є дослідження світових історичних цінностей з різних країн. Сайт бібліотеки надає доступ до найважливіших культурних об'єктів світу, важливих історичних документів для їхнього вивчення і використання. Книги, рукописи, карти та інші первинні матеріали в колекції Світової цифрової бібліотеки представлені мовами оригіналу, а це понад 100 мов, у тому числі багато маловідомих і зникаючих. Матеріали, зібрані СЦБ включають культурні скарби та важливі історичні документи, в тому числі книги, рукописи, карти, газети, журнали, гравюри, фотографії, звукозаписи та фільми [72].

Щодо наповнення змісту цифрової бібліотеки, це відбувається відповідно певним критеріям: джерела, що відображають історію людства, зокрема національні культури, культуру та історію інших країн, а також предмети або

колекції, які занесені до реєстру Пам'ять світу. Основними принципами, які було прийнято враховувати під час створення світової цифрової бібліотеки з точки зору технології, були: забезпечення високої якості бібліографічного опису; переклад описів на всі мови учасників; використання високоякісних зображень; використання єдиної методики для призначення ключових слів до цифрових об'єктів; та здійснення контролю якості за допомогою співробітників Бібліотеки Конгресу США [31, с. 26].

У 2020 році термін дії Статуту Світової цифрової бібліотеки завершився. Станом на зараз, сайт СЦБ зберігається у веб-архіві Бібліотеки Конгресу. Вся колекція, яка є багатим та цінним ресурсом, доступна на головному веб-сайті Бібліотеки [72].

Однією з найвідоміших електронних бібліотек є Європіана (Europeana) – інтернет-портал, який просуває європейську культурну спадщину у цифрову вигляді з фондів бібліотек, музеїв та архівів [87].

Проект було започатковано у 2007 році за ініціативи Європейської Комісії та визначено як головну європейську цифрову бібліотеку. Стратегія розбудови та розвитку Європіани в багатьох аспектах нагадує основні напрями діяльності з оцифрування історико-культурних матеріалів в Європі.

Основне завдання Європіани полягає в підтримці цілей ЄС у реалізації концепції "єдності в різноманітті", зокрема: поглибити почуття спільної європейської ідентичності за допомогою культурного надбання; підвищити якість і зручність використання цифрової культурної спадщини [58, с.11]. На час відкриття бібліотека нараховувала 2 млн. оцифрованих об'єктів, серед яких картини, фільми, книги і тд. Станом на 2023 р. обсяг проекту становить понад 50 млн. оцифрованих об'єктів. Матеріали на сайті бібліотеки надаються багатьма організаціями не тільки Європи, а і поза її межами.

Оскільки основне завдання – надавати повторний доступ до ресурсів, вся інформація (метадані) на сайті публікуються без обмежень. Натомість, велика кількість матеріалів має чітко визначені умови за яких користувачі мають змогу використати їх повторно.

Сфера е-послуг доволі добре розвинута в Канаді: забезпечення доступу до електронних документів та інформації в цифровому вигляді відбувається на досить високому рівні.

Головною установою, що займається формуванням цифрових ресурсів національного масштабу є – Бібліотека та архіви Канади (Library and Archives Canada, LAC) [80]. Основні напрями оцифрування:

- найбільш цінні колекції національних бібліотек;
- окремі документи для створення тематичних онлайн-експозицій [31, с. 29].

Найбільшою ЕБ Канади є Канадська електронна бібліотека (Canadian Electronic Library). З моменту свого заснування у 2006 році, ЕБ функціонує як агрегатор електронних книг для бібліотек, що спеціалізуються на канадському контенті. Вона займається розповсюдженням книг понад 80-ти наукових і незалежних канадських видавництв, а також монографії з більш ніж 1000 аналітичних центрів і груп щодо питань державної політики в Канаді. Для бібліотечного ліцензування доступні всі назви, що містяться в ЕБ, та супроводжуються повними записами в форматі MARC. Зараз доступно більше 90 тисяч монографій.

Для користувачів доступно близько 30 тис. електронних книг та 65 тис. публічних документів [73].

Інтернет-архів Канади (Internet Archive Canada) – відноситься до некомерційного проєкту, який має на меті створення цифрової бібліотеки Інтернет-сайтів та інших культурних артефактів у цифровому вигляді. Від самого початку створення, архів співпрацює з понад 250 організаціями, надаючи у загальний доступ та поширюють їхні унікальні матеріали по всьому світі. Місія – забезпечити універсальний доступ до всіх знань.

За весь час Інтернет-архів оцифрував понад 700 000 текстів. Сьогодні, ресурс містить:

- 735 мільярдів веб-сторінок;
- 41 млн. книг і текстів;

- 14,7 млн аудіозаписів (240 000 живих концертів);
- 8,4 мільйона відеозаписів (2,4 мільйона телевізійних програм новин);
- 4,4 млн зображень;
- 890 тис. програмних продуктів.

Інтернет-архів стрімко розвивається, щодня обслуговує близько мільйона користувачів і входить в список як один з 300 найпопулярніших сайтів у світі [79].

Електронна бібліотека Словенії (Digitalna knjižnica Slovenije) – потужний ресурс, що забезпечує доступ до різноманітного цифрового контенту в галузі науки, мистецтва та культури. ЕБ прагне забезпечити збереження словенської письмової культурної спадщини у цифровому форматі. Тим самим, цифровий контент минулого й сучасності буде доступний майбутнім поколінням.

Більшу частину матеріалів портал отримує від словенських бібліотек та низки інших установ. Також, Електронна бібліотека Словенії приймає активну участь в розвитку Europeana.

Портал містить, як і оцифровані матеріали, датовані до 1945 р., так сучасні електронні книги словенських видавництв [77].

Електронна публічна бібліотека Америки (The Digital Public Library of America, DPLA) позиціонує себе як онлайн-колекція з понад 36 мільйонів безкоштовних цифрових матеріалів з бібліотек, архівів і музеїв. Її цифрові виставки та першоджерела охоплюють все – від пандемії грипу 1918 року до золотого віку коміксів. Основною ідеєю створення Електронної публічної бібліотеки Америки було створення єдиної точки доступу, воріт до культурних та інтелектуальних багатств, якими опікуються бібліотеки, архіви та музеї Сполучених Штатів. З моменту заснування організації у 2013 році DPLA має зростаючу національну партнерську мережу, що представляє 41 штат, близько 4 тис. установ, що роблять внесок, і понад 30 мільйонів об'єктів, які можна вільно знайти користуючись єдиною системою пошуку. Завдяки тому, що DPLA співпрацює з Нью-Йоркською публічною бібліотекою дозволяє бібліотекам розширювати свої цифрові пропозиції, надаючи повний спектр послуг, контрольованого бібліотекою шляху придбання, організації та доставки електронних книг і аудіокниг.

Бібліотека, співпрацюючи з великою кількістю партнерів, прискорює впровадження інноваційних інструментів, які можуть розширити можливості бібліотек, щоб зробити інформацію більш доступною для всіх в єдиному вікні [86].

Цифрова бібліотека Німеччини (Deutsche Digitale Bibliothek, DDB) – це національний німецький культурний проєкт, в якому приймають участь близько 2 тис. установ, в тому числі й бібліотеки. Середи учасників: Німецька національна бібліотека, Баварська державна бібліотека та Берлінська державна бібліотека. Мета - пов'язати між собою цифрові пропозиції німецьких культурних і наукових установ і таким чином створити центральне цифрове місце для культурної спадщини.

Особливістю даного ресурсу є віртуальні виставки. Користувачі можуть:

- гортати старовинні рукописи;
- розглядати палітурки з усіх боків як 3D-об'єкти;
- досліджувати зображення, збільшуючи їх масштаб.

Все це дає змогу кожному пізнати фонди бібліотек та музеїв по-новому, не завдаючи їм шкоди.

У 2019 р. DDB було запущено сервіс під назвою "DDBstudio". Він надає можливість усім установам культури та знань, що зареєстровані в DDB, курувати та презентувати власні віртуальні виставки на безкоштовній основі. Таким чином було створено понад 100 виставок з різноманітною та цікавою тематикою. Але, нажаль, більшість з них представлені лише німецькою мовою.

На момент створення у 2012 р., бета-версія налічувала 5,6 млн. об'єктів. DDB активно розвивається, ініціює та реалізує велику кількість проєктів, і станом на 2021 рік надає доступ до понад 37 мільйонів об'єктів [75].

Цифрова бібліотека Gallica – одна з найбільших національних електронних бібліотек світу, містить найбільше зібрання літератури французькою мовою. Gallica була створена в жовтні 1997 р. у Національній бібліотеці Франції (НБФ) та включена до переліку найважливіших програм оцифрування [48].

Створити повністю віртуальну бібліотеку запропонував економіст та письменник Жак Атталі. За мету ставив:

- модернізувати пошук, застосовуючи новітні інформаційні електронні засоби;

- демократизація доступу до писемної спадщини.

Основні принципи документальної політики електронної бібліотеки НБФ базуються на таких принципах:

- можливість цифрового відтворення різноманітних видань з метою забезпечення праці дослідників порівняльним способом;

- першочергова оцифровка текстів, які часто використовуються або мають обмежений доступ;

- представлення в електронному форматі творів, що відображають різні соціально-культурні сфери;

- забезпечення віддаленого доступу до документів, що знаходяться в електронній бібліотеці;

- паралельне створення енциклопедичного електронного фонду та тематичних збірок текстів і зображень [68, с. 29].

Gallica є енциклопедичною, раціонально укомплектованою бібліотекою, що надає доступ до різних типів носіїв інформації, таких як друковані видання (книги, журнали і преса) у вигляді зображень і у текстовому форматі, рукописи, звукозаписи, ноти, іконографічні документи, карти та плани. ЕБ містить понад 70 000 томів цифрових текстів, 80 000 статичних зображень та 30 год. звукозаписів.

НБФ бере також участь у міжнародних проєктах, зокрема в проєкті “Європіана”, який має на меті – забезпечити вільний і відкритий доступ користувачів до світових джерел інформації. Значну частину “Європіани” становить саме ЦБ Gallica [16].

Варто зауважити, що документи, які отримує НБФ від бібліотек-партнерів, індексуються та доступ надається безпосередньо на сайтах установ-партнерів. У цифрових збірках значний пріоритет має саме франкомовна культура. Хоча є різноманітний вибір представлених матеріалів, перевагу отримують документи саме XIX ст. Крім того, Gallica містить твори видатних іноземних класиків мовою оригіналу або у перекладі на французьку мову. Чудовим показником є те, що

різноманітність матеріалів та кількість відвідувань веб-сайту Gallica постійно збільшуються [36].

Інтерфейс Gallica представлений 5 мовами: французька, англійська, італійська та німецька. Колекція документів – мультимовна, з усіх галузей знань та різних хронологічних періодів [89].

На квітень 2023 року, на сайті ЕБ надається доступ до 10 млн. документів, з яких понад 1 млн. зображень і 5 млн. випусків преси та журналів.

Отже, оглянувши досвід створення та функціонування електронних бібліотек різних держав, можна помітити, що більшість ЕБ спочатку виникали як ініціатива, переважно від працівників та науковців з бібліотечної сфери. Найбільш успішні проєкти ЕБ керуються найбільшими національними бібліотеками, адже процес оцифрування вимагає достатній досвід, фінансування та технічні можливості щоб забезпечити якість опрацьованих матеріалів.

ЕБ мають на меті популяризувати та забезпечувати вільний доступ до національної культурної спадщини. Вони відіграють значну роль в сучасному суспільстві, адже сприяють розвитку науки та освіти, дозволяючи студентам, дослідникам, викладачам та усім зацікавленим особам здійснювати швидкий пошук, користуватися та цитувати необхідні джерел інформації. Кожен бажаючий має змогу ознайомитися з культурою іншої країни, не виходячи з дому.

В Україні створення Національної електронної бібліотеки України розпочалося тільки нещодавно (НЕБУ), у лютому 2023 року, за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА. Мета проєкту: розробити зручну та надійну систему збереження та доступу до культурного надбання нашої держави в частині документальної спадщини через інтернет. Координування здійснюється ВГО Українська бібліотечна асоціація (УБА) спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України (МКІП).

В рамках проєкту, в березні 2023 року, відбувся робочий візит членів робочої групи до Національної бібліотеки Польщі (Biblioteka Narodowa) для вивчення досвіду провідних зарубіжних бібліотек у створенні ЕБ національного рівня.

Під час візиту було обговорено низку актуальних питань, пов'язаних зі створенням, розвитком та підтримкою Національної цифрової бібліотеки. Особливу увагу приділили питанням:

- організаційної структури цифрової бібліотеки;
- програмного забезпечення та обладнання для сканування;
- робочих процесів та етапів оцифрування від базових засад відбору документів до етапу їхньої консервації;
- нормування робочих процесів та контролю якості;
- авторського права та фінансового забезпечення.

Досвідом створення ЕБ також поділилася Національна бібліотека Естонії (НБЕ). На онлайн-зустрічі, увагу акцентували на досвіді організації ЕБ, зокрема щодо зберігання документів, стандартів опису, сервісного дизайну, управління та міграції даних, аналізу культурної спадщини та нової бібліотечної системи Естонії.

Також, було обговорено подальше співробітництво та сприяння створенню Національної електронної бібліотеки України [52].

2.3. Електронна бібліотека «Україніка» як національний ресурс архівних, рукописних та друкованих джерел

Закордонний досвід формування електронних бібліотек свідчить про те, що створення електронних бібліотечних порталів є першочерговим завданням, насамперед для держави, задля розкриття історико-культурної спадщини і сучасного етапу розвитку. У деяких країнах національні електронні книжкові колекції існують вже давно на базі найбільших, національних бібліотек кожної країни. Вони роблять важливий внесок до інформаційного простору. Для прикладу, згадаємо «Gallica», що заснована Національною бібліотекою Франції [51].

Вдалим прикладом фундаментальної електронної бібліотеки в Україні є «Україніка», створена за ініціативи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Це зведений бібліографічний та електронний ресурс, який містить у всю документальну спадщину України і надає доступ до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів. Він надає оцифровані оригінали

документів з можливістю їх представлення на веб-сайтах бібліотек, архівів та наукових установ [12].

Як свідчать дослідження дослідників, таких як О. С. Онищенко та Л. А. Дубровіна, В. Ю. Омельчук й інші вчені НБУВ, ідея формування національної рукописної і книжкової колекції "Україніка" вперше виникла саме в цій бібліотеці, в момент її заснування. Задум В. І. Вернадського та його однодумців передбачав, що Національна бібліотека України повинна була втілити всі ті функції, які притаманні національним бібліотекам за кордоном. Серед ключових: збирання національної книжкової колекції та бібліографічного репертуару. Зрозуміло, що в ті часи, мали на увазі – виокремлення книжкового фонду україніки в його ретроспективному та сучасному розумінні. Це було зроблено з метою реконструкції історичної пам'яті, формування національно-державної свідомості та забезпечення наукових досліджень.

Передбачалося, що у фонді «Україніка» будуть систематично накопичувати:

- твори, написані на різних мовах, що стосуються українського народу, незалежно від місця та часу його існування, про територію України, включаючи Крим, та всі народи, які колись мешкали або зараз проживають на цих землях;

- твори українських письменників і діячів, незалежно від змісту та мови, також, всі переклади з української мови або творів українських авторів;

- всі друковані матеріали українською мовою, незалежно від змісту та території, на якій вони з'явилися, а, також друковані матеріали з території України;

- зарубіжну літературу, яка стосується України з точки зору етнографії, географії, історії або державного розуміння;

- всю літературу, яка стосується подій, що відбулися на території України, незалежно від мови чи змісту цих творів.

Пізніше, центр уваги змістився на формування українського бібліографічного репертуару, хоча за часів радянської влади це завдання не було повністю реалізоване. Однак, вже в перші роки незалежності України це стимулювало створення Реєстру національної бібліографії та книжкової україніки

в рамках баз даних "Україномовна книга" та "Книга в Україні", які стали основою для розробки багатотомних фундаментальних бібліографічних покажчиків.

Ідея та концепція електронної бібліотеки «Україніка» була висунута в 2014-2015 роках тодішнім генеральним директором НБУВ, членом-кореспондентом Національної академії наук (НАН) України та доктором історичних наук Володимиром Попиком [51]. Інтерфейс та структура електронної бібліотеки, а також тематична навігація та семантичні гіпертекстові зв'язки між її компонентами були розроблені доктором наук з соціальних комунікацій, професором Катериною Лобузіною [34]. Вже у 2018 році ЕБ була доступна користувачам на порталі НБУВ.

При створенні «Україніки» вагомим фактором була наявність необхідної програмно-технічної бази в НБУВ для успішної реалізації такого масштабного науково-інформаційного проєкту [33]. На той час, НБУВ вже мала чимало сформованих окремих сегментів національної книжкової та рукописної колекції. Потрібно було лише здійснити їх об'єднання в єдину гармонійну структуру. Головним завданням НБУВ при формуванні національної книжкової колекції «Україніка» визначалося саме системне й повне відображення знань про нашу Батьківщину з давніх часів по теперішній. ЕБ мала на меті розкрити історичний досвід нації, проблеми сьогодення і, також, сприяти формуванню суспільних поглядів у майбутнє. Не менш важливим було бажання максимально врахувати реальні інформаційні запити користувача, як вітчизняного, так і зарубіжного. Це дало змогу згрупувати пріоритетні для них тематики.

В той час було важливим, щоб світові надбання пізнавалися за допомогою українських джерел і власних ресурсів. З цих причин, перед організаторами ЕБ стояло завдання подолати зорієнтованість інформаційного ринку на російські е-ресурси [50].

Нині, ЕБ «Україніка» має ціль – акумулювати в цифровому форматі літературу всіма мовами, незалежно від того, де вони були видані, про український народ, територію України й усіх народів, котрі проживали та проживають в її межах. Це надасть користувачам електронної бібліотеки знання про Україну, її народ, історію, традиції та культуру, розвинену політичну націю, утворену нею державу,

матеріали про природно-географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній і науковий потенціал України, досягнення українського народу, його місце у світовому цивілізаційному розвитку.

Реалізація окресленої цілі допомагає вирішувати наступні задачі:

- надання великій аудиторії доступу до документів державно-національного значення;
- забезпечити користувачам єдину платформу для пошуку різноманітних ресурсів Україніки за різними видами і тематичною спрямованістю;
- здійснювати збір та архівування мережевих електронних ресурсів, що стосуються Україніки (зокрема електронні версії книг та періодичних видань);
- забезпечити збереження унікальних бібліотечних та архівних фондів Україніки в електронному форматі;
- створити персональні, тематичні та проблемно-орієнтовані електронні колекції, використовуючи ресурси електронної бібліотеки як основу;
- популяризувати українську мову та культуру, сприяти поширенню української літератури серед україномовних користувачів за кордоном;
- створити можливості використання фондів ЕБ у наукових дослідженнях, освітніх процесах та для популяризації України у світі, сприяючи підвищенню її іміджу [15].

ЕБ є інформаційною системою, що включає в себе організаційно-технічні ресурси для збереження та обробки інформації, навігаційні інструменти для структурування процесу пошуку та сукупності електронних колекцій. Власне, ЕК поповнюються декількома шляхами:

- 1) з відкритих джерел;
- 2) шляхом оцифрування з фондів НБУВ;
- 3) завдяки партнерству з авторами (у форматі PDF)

Серед головних напрямів діяльності бібліотеки – організувати для електронних документів зручні навігацію та тематичний доступ. Це забезпечується за допомогою тематичного навігаційного дерева (відоме також як «дерево знань») та системою пов'язаних предметних рубрик (довідок) [9, с. 21]. Також, ЕБ

"Україніка" націлена на дослідників, науковців та фахівців, для яких, окрім самого змісту документів, важливим є контекст (географічний, персональний історичний тощо). Система організації знань, що була реалізована в "Україніці", забезпечує дослідникам умови ефективного пошуку наукової інформації.

Виокремлює ЕБ «Україніку» серед інших проєктів унікальна система організації знань, яка заснована на спеціально розробленому довідково-пошуковому апараті та супровідній іконографічній інформації [12, с. 83].

Тематичне навігаційне дерево створене на базі рубрикатора НБУВ та складається з ряду тематичних блоків, що відповідають різним галузям людського знання, таким як "Біографістика", "Українська соціологія та українознавство", "Етнографія", "Краєзнавство", "Спеціальні історичні дисципліни", "Історія України" та інші [34].

Тематичне представлення документів в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ здійснюється шляхом: 1) встановлення зв'язків між різними предметними рубриками; 2) поєднання окремих понять з однієї тематичної області. Це дає змогу забезпечити опцію звуження пошуку за допомогою звернення до конкретних вузьких понять з певної тематики, замість широкого пошукового запиту. Таким чином, користувач ЕБ має можливість здійснити науковий пошук, всього лише звернувшись до тематично пов'язаних з первинним запитом предметних рубрик [10, с. 363].

За допомогою системи предметних рубрик, довкола електронного документа (ЕД) створюється певна «інформаційна павутина» з численними точками доступу, що значно полегшує та розширює можливості користувача при пошуку. Предметна рубрика ЕБ «Україніка» надає змогу детальніше розкрити аспекти, пов'язані з ЕД, а саме:

- команду, що створила друкований примірник, який був пізніше оцифрований і доданий до електронної бібліотеки;
- зміст документа.

За допомогою різнопланових предметних рубрик можна більш докладно розкрити зміст електронних документів практично будь-якої тематики, за винятком

вузькогалузевих. Для користувача такий підхід має декілька переваг: 1) для оцінки релевантності інформації не обов'язково відкривати PDF-файл; 2) є можливість скористатися знаннями фахівця-бібліотекаря, який заповнює дані рубрики; 3) доступ до найбільш релевантних даних за суттєво меншу кількість кліків, адже саме працівник бібліотеки відповідає за виконання проміжних операцій, які призводять до отримання користувачем остаточного результату [9, с. 21].

Нині, в «Україніці» створено 25 електронних колекцій для впорядкування великого обсягу літератури, починаючи з літописів про козаків (рукопис «Літопис Самійла Величка» 1770-1779 рр. - за хронологією перший документ колекції), Біблій (найстаріший документ в колекції – «Острозька Біблія», 1581 р.), Євангелій, «Кобзарів» та закінчуючи персональними меморіальними колекціями Володимира Вернадського і Агатангела Кримського. Необхідно виділити й те, що колекції здебільшого складаються з оцифрованих документів, що містяться у самих фондах НБУВ. Прикладом слугує колекція кужбушків (навчальних малюнків учнів та наставників іконописної та малярської майстерні Києво-Печерської лаври), літературної періодики періоду українізації, «Сковородіана» і т.д.

До основних функцій електронних колекцій «Україніки» належать, зокрема збереження та популяризація національних культурних надбань. Перше відбувається шляхом: накопичення; запобігання зношуванню цінних та рідкісних фондів; створення резервної електронної копії, у разі фізичного знищення. Популяризація реалізується за допомогою наступних методів: доступ через Інтернет, що привертає увагу широкої аудиторії з будь-якої точки світу; можливість користуватися рідкісними документами не відвідуючи бібліотеку, що, в даний час, особливо важливо для вимушено переміщених осіб, включаючи науковців; швидке отримання не тільки електронних документів, а й додаткової інформації за допомогою зорієнтованої на користувача системи пошуку.

Однією з найновіших електронних колекцій в ЕБ є «Репресована література». О.І. Вощенко, наукова співробітниця відділу інформаційно-комунікаційних технологій Інституту інформаційних технологій НБУВ зазначає, що перш ніж видання потрапляють до цієї е-колекції, вони проходять кілька етапів обробки:

- 1) ретрокаталогізація, деякі – ретроінвентаризацію;
- 2) відбір на оцифрування. На цьому етапі визначають пріоритетність, відсортовують дублети та перевидання;
- 3) оцифрування та опрацювання в рамках електронної бібліотеки "Україніка". Це включає рубрикацію елементів колекції за хронологією та жанром, анотування, атрибуцію предметними рубриками (довідками).

Наразі, користувачі ЕБ мають доступ до 162 документів, серед художньої літератури найстаріше видання датується 1895 р., найпізніше – 1973-м р. До електронної колекції «Репресована література» входять: прижиттєві видання М. Хвильового – 44 прозових та ще чотири збірки поезії; книги з дарчими автографами О. Копиленка, П. Панча, В. Кузьміча, М. Хвильового та ін.; видання, які містять обкладинки та ілюстрації знаних художників В. Кричевського, О. Мариненка та ін. [сайт Україніка] Поповнення колекції триває, планується додати декілька збірок В. Сосюри 1920–1930-х, майже 300 творів В. Винниченка, включаючи дублети та перевидання [9, с. 22].

Основну частину фонду ЕБ «Україніка» складають оцифровані документи з українознавства з фондів НБУВ, цифрові джерела національного надбання (рукописи, літописи, українські стародруки та рідкісні книги). Крім того, електронна бібліотека займається архівуванням та надає користувачам доступ до цінних вільнодоступних мережевих електронних ресурсів різними мовами, що містять знання про Україну. Веб-ресурси включені до єдиної пошукової системи "Україніка" разом з іншою великою кількістю електронних документальних інформаційних джерел. Таким чином, за допомогою створеної вебліографії, формується інтернет-навігатор українознавчого сегменту Інтернету, з можливістю, в подальшому, бути дороговказом для того, щоб визначити цінність веб-ресурсів для архівування довготривалого зберігання.

Для актуалізації ресурсів електронної бібліотеки, був створений проєкт «Україніка в датах», який є інтерактивною хронологічною колекцією, що репрезентує події, постаті та артефакти україніки й актуалізує історичні факти на кожен день. Проєкт допомагає відобразити цілі та завдання ЕБ «Україніка» і

залучити увагу користувачів, іншими словами – виконує функцію своєрідної «візитівки» бібліотеки [35]. В календарі відображаються лише ті події та особистості, інформація про які є у цифровій бібліотеці "Україніка". При додаванні нових документів до ЕБ, контент календаря також розширюється. Зазначимо, що ресурси в електронній бібліотеці систематизовані тематично. Таким чином, календар "Україніка в датах" доповнює цю систематизацію, розташовуючи події та особистості в хронологічному порядку, що є важливим елементом актуалізації бібліотечних ресурсів.

За допомогою проекту, користувач отримує доступ до оцифрованих видань із фондів НБУВ, інтернет-ресурсів, е-ресурсів НБУВ, які пов'язані з певними подіями, фактами або особистостями. Така популяризація цифрових колекцій "Україніка" дозволяє читачам розширити свої знання про Україну та досягнення українців [26].

На сьогоднішній день, більшість цифрових проєктів провідних національних бібліотек України є цінним ресурсом, що забезпечує широку аудиторію користувачів історико-культурними джерелами та позитивно популяризує культуру України в світі. Відбувається формування консолідованого страхового фонду цифрових копій документів національного надбання України для майбутніх поколінь [12, с. 85].

На основі викладених фактів, ми можемо зробити висновок про те, що електронна бібліотека «Україніка» займає знакове місце серед низки цифрових проєктів та задовольняє потреби користувачів у вільному доступі до інформації, що призводить до формування інформаційно розвиненого суспільства.

У такий спосіб розвивається інтеграція ресурсів національної спадщини, відбувається участь у науковому та культурному поширенні документальної спадщини, покращуються умови фізичного збереження найцінніших документальних пам'яток, розвивається напрямок реставрації. і збереження стає все більш інтегрованим, формуються загальнодоступні електронні інформаційні ресурси, поширюються знання про національне надбання України, зростає розуміння єдності світової культури.

Сьогодні «Україніка» вважається документальним свідченням історичного розвитку нації та держави, а також джерельною базою українознавства, джерелом знань про Україну, її наукового опису та оформлення засобами бібліографії, археографії, джерелознавства та інших спеціалізованих дисциплін (на відміну від поняття "україністика" - галузі науки, що розвивається в межах української філології, мовознавства та літературознавства).

Висновки до 2 розділу

Швидкий розвиток інформаційних технологій та проблеми світового масштабу спричиняють зростання попиту на документи в електронному форматі, через що користувачі все більше звертаються до інтернет-ресурсів для доступу до потрібної інформації. Змога зберегти або копіювати – це одні з головних потреб читача при використанні документа. В цьому аспекті усім веб-ресурсам і особливо електронним бібліотекам варто знати та дотримуватися низки нормативно-правових актів щодо захисту авторських прав.

Нині, в Україні ще триває процес формування системи охорони інтелектуальної власності та потребує підтримки, в тому числі і суспільства, і Україна має таке розуміння та підтримку. Про це свідчать урядові рішення та активність громадськості, яка бере участь у формуванні нормативно-правової бази та розробці національної стратегії побудови інформаційного суспільства. В Україні діє ряд нормативно-правових актів, що стосуються інформаційної сфери: Цивільний кодекс, Закон «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про Національну програму інформатизації» та ін.

Зокрема, з огляду на прогрес цифрових технологій та поширення інтернету, необхідність адаптувати українське правовове поле у сфері інтелектуальної власності до стандартів ЄС, в Україні, в 2022 році було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права». Це важливий крок для вдосконалення законодавства в сфері авторських та суміжних прав. Даний закон висвітлює сучасні практики правозастосування, що існують не тільки закордоном, а і в Україні.

Однією з важливих складових будь-якої провідної країни – створення національної електронної бібліотеки, яка не тільки допомагає систематизувати значну кількість інформації, що зберігається у фондах, а також може забезпечити зручний доступ до національної спадщини для всіх охочих читачів з усіх куточків світу. Досвід створення та функціонування електронних бібліотек різних держав, дає нам зрозуміти, що більшість успішних проєктів ЕБ реалізуються найбільшими національними бібліотеками. На те є декілька причин: достатній досвід, фінансування та технічні можливості для забезпечення якості опрацьованих матеріалів. Мета таких бібліотек - популяризувати та забезпечити вільний доступ до національної культурної спадщини.

В Україні створення Національної електронної бібліотеки тільки розпочалося. В рамках проєкту відбуваються зустрічі з експертами провідних зарубіжних бібліотек у реалізації ЕБ національного рівня задля вивчення досвіду.

Створення єдиної цифрової платформи для архівів, музеїв та бібліотек є необхідною вимогою, що обумовлена стрімким розвитком та впровадженням сучасних інформаційних технологій. Виклики, які ставить перед суспільством інформаційна епоха, вимагають не лише збереження культурної спадщини України, але й забезпечення доступу до оцифрованих фондів. Сучасні інформаційні технології відкривають безліч можливостей для популяризації культурної спадщини та формування позитивного іміджу України.

РОЗДІЛ III.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК

3.1. Електронні ресурси Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) була створена 3 березня 1866 року. Початково, мала назву «Київська російська публічна бібліотека», започаткована відомими громадським діячами, представниками київського дворянства. Фонд складався з приватної книгозбірні письменника і книговидавця В.Г.Барщевського та внесків киян. Значних збитків бібліотека зазнала під час Другої світової війни та в 1943 році була підпалена. Пізніше, після відновлення в повоєнні роки та проголошення Незалежності стала Державною бібліотекою України. В 2016 році одержала назву «Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого».

НБУ ім. Ярослава Мудрого є однією з найстаріших, найбільших книгозбірень України. Як провідний державний культурний, освітній та науково-інформаційний заклад, бере участь у розробленні та реалізації державної політики в галузі бібліотечної справи, здійснює функції методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства. Окрім цього, НБУ ім. Ярослава Мудрого є інформаційним та науково-методичним центром мережі публічних бібліотек України та книгосховищем загальнодержавного значення.

Бібліотека має пріоритетний напрямок діяльності – бібліотечно-інформаційне обслуговування органів влади. Відділ інформаційного забезпечення органів влади надає наступні інформаційні послуги:

- підготовка інформаційних матеріалів на запити представників органів державної влади;
- формування анотованих бібліографічних списків щодо різних напрямів діяльності органів влади;

- здійснює моніторинг преси України щодо висвітлення діяльності органів державної влади;
- постійне поповнення гіпертекстової бази даних "Політика і політики у дзеркалі періодичних видань України";
- надання інформаційних послуг користувачам Бібліотеки з використанням веб-ресурсів та інших джерел інформації [29].

Протягом багатьох років НБУ ім. Ярослава Мудрого продовжує створювати електронні копії друкованих документів для збереження культурної спадщини. До електронних ресурсів бібліотеки відносяться:

1. «Книжкові пам'ятки України» - електронна база даних про рідкісні і цінні видання. Ресурс покликаний відображати результати роботи Експертної комісії з відбору рукописних книг та рідкісних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання. Наразі він містить інформацію про понад 900 пам'яток. Цільова аудиторія – фахівці в галузі книгознавства, бібліотекознавства, пам'яткознавства, фондоутримувачі рукописних книг, рідкісних і цінних видань, експерти, працівники органів виконавчої влади [19].

2. «Зведений каталог оцифрованих видань» - інтегрований інформаційний ресурс, що містить інформацію про цифровий контент, який був створений публічними бібліотеками України. Він представлений в мережі Інтернет у вигляді електронного каталогу, що працює в режимі реального часу, складається з бібліографічних описів електронних копій понад 10 тисяч друкованих видань з можливістю переходу на повний текст видання на сайті відповідної бібліотечної установи [17].

3. «Зведений каталог української книги» - складова українського бібліографічного репертуару. Він містить відомості про книги українською та російською мовами (понад 50 тис. записів), видані з 1798 р. по 1923 р. в Україні, які зберігаються у фондах провідних бібліотек та музеїв України. Частково представлено інформацію про книги українських авторів та про Україну, що видавалися поза межами України. Є можливість переходу на електронну версію видань, за умови, що така є в наявності. Хронологічні межі каталогу встановлені

від початку нової української літератури (виходу в світ «Енеїди» І. Котляревського) до початку реєстрації Книжковою палатою у Харкові [18].

4. «Українська бібліотечна енциклопедія» (УБЕ) – науковий проєкт, над яким НБУ ім. Ярослава Мудрого працює з 2012 р. Ресурс у концентрованій формі відображає основні досягнення і напрацювання української бібліотечної і бібліографічної науки і практики. Стратегічна мета проєкту - створення інформативного, максимально актуалізованого та зручного для використання науково-довідкового ресурсу, адресованого не лише фахівцям бібліотечної галузі, а й широкому загалу. Енциклопедія є зручним джерелом цінної інформації, що націлена на студентів та науковців, викладачів ВНЗ, практиків бібліотечної справи тощо. Ресурс має основні рубрики: «Науки документно-комунікаційного циклу», «Бібліотеки», «Бібліотечні об'єднання і асоціації, з'їзди, конгреси», «Бібліотечні фонди». «Бібліотечне обслуговування», «Соціокультурна діяльність бібліотек», «Інформація. Інформаційна діяльність», «Інформаційні технології в діяльності бібліотек», «Науково-дослідна та методична діяльність бібліотек», «Бібліографічна діяльність», «Міжнародне співробітництво бібліотек», «Проектна діяльність бібліотек», «Управління бібліотечною справою», «Бібліотечні кадри», «Історія бібліотечної справи України», «Фахові видання з питань бібліотечної справи», «Персоналії». Наразі, УБЕ містить вже понад 860 статей, які представлені на сайті [67].

Затребуваними є й інші ресурси НБУ ім. Ярослава Мудрого, одним із яких є блог ««Публічна бібліотека ОТГ»». Це відкрита платформа для обміну кращими практиками та сприяння якісним змінам у бібліотечній сфері України, де фахівці НБУ ім. Ярослава Мудрого регулярно діляться дописами з найактуальніших питань. На веб-сайті основні тематичні розділи включають "Статистику та аналітику", "Нормативну та правову базу", "Рекомендації", "Об'єднані територіальні громади" та "Публічні бібліотеки". Інформацію можна знайти за регіонам принципом, за тегами або в архівах блогу, які зберігаються з початку функціонування сайту в 2017 році [56].

Наступним ресурсом, який надає фахівцям бібліотек в Україні ґрунтовні консультації, відповіді на запитання та інформаційну підтримку є сайт «Бібліотечному фахівцю». Сервіс містить широкий спектр матеріалів, доступних у вільному доступі, такі як статистична аналітика, науково-виробничий журнал "Бібліотечна планета" (повний текст номерів за 2005-2016 роки та анотований зміст кожного номера за 2017-2021 роки), методичні рекомендації, анотовані списки статей з зарубіжної фахової періодики тощо [4].

Крім того, головний сайт НБУ ім. Ярослава Мудрого пропонує в режимі 24/7 зручний пошук у базах даних: «Політематична база даних статей із періодичних видань» (з 2002 р.); «Політика і політики у дзеркалі періодичних видань України» (з 2000 р.); «Статті з наукових збірників» (з 1995 р.); «Книжкові та спеціальні видання» (з 1995 р.); «Автореферати дисертацій» (з 1995 р.); «Статті із зарубіжних періодичних видань» (з 2001 р.); «Бібліотекознавство. Бібліографія».

З листопада 2010 року Національна бібліотека ім. Ярослава Мудрого займається реалізацією свого наймасштабнішого проєкту Електронної бібліотеки «Культура України». Якщо розглянути історію створення ЕБ з перспективи часу, бачимо, що цей проєкт розпочався з ідеї генерального директора, надалі: вивчення світового досвіду, розробка концепції та профілю комплектування й технологічних вимог. По завершенню, сайт ЕБ запрацював 3 лютого 2011 року. В тому ж році Міністерство культури України затвердило Концепцію нового інтегрованого ресурсу - електронної бібліотеки "Культура України" і визначило НБУ ім. Ярослава Мудрого базовим закладом у створенні та забезпеченні функціонування ЕБ [2, с. 7].

Концепція встановила основні критерії щодо формування ЕБ, що послужило основою для створення профілю її комплектування, визначення пріоритетів при виборі видань для переведення їх в електронний формат та вирішення технічних проблем.

У Концепції поняття "електронна бібліотека" означає «комплексну інформаційну систему, в якій документи зберігаються і можуть бути доступні в машиночитаній («електронній») формі, а програмні засоби забезпечують єдиний інтерфейс доступу до з однієї точки електронних документів, що містять тексти та

зображення». База даних ЕБ може включати різні види електронних колекцій документів.

Планувалося, що ЕБ стане складовою Національної електронної бібліотеки.

ЕБ «Культура України» орієнтована на широку аудиторію та вирішує наступні завдання:

- просвітницьке, що полягає у формуванні колекцій з метою поширення знань про культуру України;
- наукове, спрямоване на сприяння глибокому вивченню теми науковцями та фахівцями в суспільних і гуманітарних галузях;
- довідкове, що має на меті задоволення потреб читачів в інформації з питань культури [22].

До прикладу, такі колекції ЕБ, як «Розстріляне відродження» та «Українська революція (1917-1921)». Своїм наповненням та змістом виконують просвітницьку, довідкову та наукову функції ЕБ, зокрема: 1) поширення знань про культуру, глибоке вивчення теми, задовільняють запит у фактографічній інформації [2].

Також, у Концепції передбачено можливість залучення інших організацій до реалізації проекту. Вказується на те, що на основі спільних інтересів у галузі бібліотечної справи та інформаційних технологій в Україні, з метою об'єднання зусиль щодо створення інтегрованого інформаційного ресурсу з єдиною точкою доступу та визнаючи якісні переваги, що відкриваються для кожної із сторін, можуть брати участь бібліотеки, музеї, інші заклади культури та автори. При цьому враховується, що участь у проекті має бути здійснена з дотриманням законодавства України щодо авторського права та суміжних прав.

Основними принципами співпраці є:

- добровільність участі;
- відкритість (будь-який заклад культури, громадська організація або інші установи, що підтримують концепцію проекту, можуть бути учасниками).

На сьогоднішній день, ЕБ належить до системи електронних ресурсів бібліотеки, що охоплює дві основні складові: електронний каталог, який дозволяє легко перейти до ресурсів ЕБ; зведений каталог оцифрованих видань –

інтегрований інформаційний ресурс, який містить інформацію про цифровий контент, що створений публічними бібліотеками України.

Актуальність ЕБ обумовлена наступними факторами:

- необхідність підвищити ефективність використання інформаційних е-ресурсів;
- використання сучасних технологій в наукових та соціокультурних цілях;
- необхідність покращити координацію діяльності бібліотек для забезпечення сучасного та ефективного інформаційного обслуговування населення;
- зацікавленість держави у сприянні розвитку світового інформаційного співтовариства та її позиції на світовому інформаційному ринку.

Функціонування ЕБ «Культура України» спрямовано на надання користувачам (включаючи науковців, студентів, поціновувачів культурної спадщини та тим, хто цікавиться цією тематикою) якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу. НБУ ім. Ярослава Мудрого співпрацюють з установами-партнерами, окремими авторами вже протягом 10 років продовжує працювати над створенням електронних копій друкованих документів задля збереження культурного надбання, що знаходиться у фондах бібліотек та інших закладах культури. Це, безперечно, допомагає підвищити ефективність використання документів, розкрити фонди бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури і мистецтва. Завдяки цьому ресурсу читачі мають доступ до понад 12,5 тис. документів.

Головні цілі ЕБ: забезпечення вільного, безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури і мистецтва, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі.

Поповнення фонду ЕБ відбувається шляхом:

- оцифрування друкованих видань, що містяться у фонді Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого.

- отримання електронних копій друкованих видань із зовнішніх джерел, які не охороняються авторським правом, та на які вже закінчився термін дії авторського права;

- отримання електронних документів від авторів за договором на право використання об'єкта авторських прав;

- перетворення сучасних друкованих видань з фонду Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого в електронну форму з дозволу авторів за договором на право використання об'єкта авторських прав [29].

Структурно ЕБ складається з фонду електронних ресурсів; каталогу на фонд електронних ресурсів. Бібліотека включає в себе комплекс апаратно-програмних засобів, що забезпечують надійну роботу пошукової системи і дозволяють оперативно додавати нові документи, реєструвати їх, довготривало зберігати в фонді електронної бібліотеки та розподіленого доступу до нього через мережу Інтернет.

Станом на 29.04.2023 фонд ЕБ «Культура України» нараховує 13925 документів і складається з чотирьох колекцій: культурологія, мистецтво, етнографія, заклади культури.

Для пошуку інформації в ЕБ "Культура України" доступні різні методи, зокрема алфавітний, тематичний та зведений каталог оцифрованих видань, а також колекції, які розміщені на головній сторінці. Якщо користувач володіє інформацією про автора (прізвище) та назву видання, то можна використати алфавітний каталог для пошуку. Якщо ж читач не володіє детальною інформацією про автора, він може здійснити пошук потрібного видання у тематичному каталозі.

Велика кількість цифрових об'єктів знаходиться у зведеному каталозі оцифрованих видань. Реалізацію проєкту «Зведений каталог оцифрованих видань» було розпочато в 2016 році. Мета – забезпечити облік та бібліографічний опис оцифрованих друкованих видань публічних бібліотек України; накопичення інформації про ці е-документи; взаємне інформування бібліотек про наявність оцифрованих видань у їх фондах; забезпечення процесу оцифрування видань

публічними бібліотеками України та уникнення дублювання в роботі; нові можливості роботи з е-копіями видань з єдиної точки доступу.

Зведений каталог оцифрованих видань - це інтегрований ресурс, в якому міститься інформація про електронний контент, оцифрований публічними бібліотеками України. Е-каталог оновлюється в режимі реального часу і містить бібліографічні описи оцифрованих копій друкованих видань, а також посилання на повний текст цих видань, доступний на веб-сайтах відповідних бібліотек.

Всю організаційну роботу здійснює НБУ ім. Ярослава Мудрого. Електронний каталог оцифрованих видань побудовано на основі бібліографічних записів електронних копій видань, які були надані бібліотеками-учасниками проекту ЕБ. Зведений каталог оцифрованих видань включає в себе електронні версії друкованих видань, за винятком періодичних видань, з дотриманням норм авторського права та і суміжних прав.

На даний час, до проекту підключилися обласні універсальні наукові бібліотеки різних областей України, зокрема: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (Кропивницький), Київська обласна бібліотека для дітей, Національна бібліотека України для дітей, Національна історична бібліотека України, Одеська національна наукова бібліотека, Публічна бібліотека імені Лесі Українки м. Києва.

Зведений каталог оцифрованих видань представлений на сайті НБУ ім. Ярослава Мудрого та на сайті ЕБ «Культура України» у вільному доступі для користування [59, с. 53]. Станом на 30.04.2023 каталог містить 12 912 бібліографічних записів.

3.2. Переваги та перспективи електронних бібліотек у цифровому суспільстві

Сучасна епоха характеризується можливістю представлення інформації та знань не лише у традиційній друкованій формі, але й у електронній, цифровій формі,

що дозволяє більш ефективно збирати, зберігати, організовувати, забезпечувати доступ та використання інформації. Інформаційні технології сьогодні дозволяють створювати значну кількість інформаційних ресурсів у електронному форматі. У давньому контексті важливим фактором є забезпечення публічного доступу до соціально значимої інформації, зокрема наукової, освітньої та культурної, що є ключовим інструментом сталого економічного та соціального розвитку в умовах формування інформаційного суспільства.

Саме використання ЕБ є найбільш перспективним способом забезпечення інформаційних потреб науки та освіти. Більшість сучасних бібліотек є не тільки сховищем паперових документів. Вони також є власниками змішаної форми ресурсів, як традиційних, так і електронних. Основна перевага е-ресурсів, порівняно з традиційними фондами - значно швидке створення.

ЕБ є інформаційною системою, яка надійно зберігає та ефективно використовує різні колекції електронних документів. Користувачі можуть отримати миттєвий доступ до будь-якої інформації, що робить електронну бібліотеку незамінним інструментом інформаційного забезпечення суспільства, зокрема наукової, освітньої та культурної сфер [40].

Переваги електронних бібліотек як засобу легкого та швидкого доступу до книг, архівів та зображень різного типу сьогодні широко визнані як комерційними структурами, так і державними установами. В той час, коли традиційні бібліотеки обмежені простором для зберігання; ЕБ мають потенціал для зберігання набагато більшого обсягу інформації, просто тому, що цифрова інформація потребує дуже мало фізичного простору для її зберігання. Таким чином, вартість утримання електронної бібліотеки може бути набагато нижчою, ніж традиційної бібліотеки. Важливою перевагою цифрового перетворення є значно більша доступність для користувачів. ЕБ також забезпечують доступність для тих, хто не має можливості відвідувати традиційні бібліотеки через географічну віддаленість або робочі обов'язки [90].

Специфічні особливості ЕБ:

- можливість видаляти та додавати інформаційні об'єкти, їх інтеграції, реструктуризації та інших операцій. Однак, ці можливості зазвичай обмежуються електронними документами, а не інформацією, яка міститься в них;

- наявність концепції формування інформаційного простору, який є доступним для користувача;

- можливість каталогізації об'єктів та їх комбінацій, які утворюють саме цей інформаційний простір [64].

Разом з тим, існує низка проблем, які виникають при використанні ЕБ, багато з яких не можуть бути вирішеними. Деякі з цих проблем є особливо значущими, і варто звернути на них увагу:

1) Технічні пов'язані з:

- розробкою технології формування інформаційного фонду (у тому числі, що потрібно представляти, в якому форматі і яким способом);

- проблемами ідентифікації та опису інформації, зокрема раціональний вибір інформаційних об'єктів та створення системи метаінформації;

- проблемами зберігання та розповсюдження інформації, такими як швидкість передачі інформації, контроль та облік формування і використання інформаційних фондів, організація розподіленого інформаційного фонду, забезпечення єдиного інтерфейсу до гетерогенної інформації тощо.

2) Організаційні проблеми ЕБ включають в себе необхідність формування професійних команд для розробки та підтримки ЕБ, які включають в себе фахівців з різних сфер. Крім того, існує недостатність кваліфікованих кадрів та обмежені можливості їх підготовки.

3) Економічні проблеми:

- розробка та реалізація ЕБ вимагає високих затрат;

- висока вартість необхідного обладнання;

- труднощі пов'язані з процесом формування та експлуатації фонду.

4) Юридичні:

- визначення статусу ЕБ;

- визначення статусу інформації в ЕБ - забезпечення достовірності, автентичності та істинності інформації, якщо вона існує лише в електронному вигляді; також проблеми, пов'язані з електронним підписом;

- проблеми комерційного використання інформації, що міститься в ЕБ;

- проблеми щодо конституційного права громадян на доступ до інформації та обмеження на поширення певних видів інформації (зокрема, особистої інформації та конфіденційної інформації тощо).

5) Соціальні:

- брак зацікавленості наукової спільноти в розробці та використанні ЕБ у своїй роботі;

- недостатній досвід викладачів та студентів у використанні ЕБ та інших інформаційних систем в рамках навчального процесу.

Для вирішення вказаних проблем необхідно об'єднати зусилля фахівців з інформаційних технологій, управління, права та освіти, тому що ніяка окрема організація не може зробити це самостійно. Крім того, їх вирішення потребує значних інвестицій, як фінансових, так і інтелектуальних. Для створення ЕБ необхідно залучати спеціалізовані організації та творчі колективи, з метою якісного та професійного виконання робіт. При цьому необхідно мати чітку концепцію проекту та ефективну координацію робіт. Без цього, ймовірно, не вдасться досягти бажаних результатів [7, с. 91].

Враховуючи бібліотечні практики та досвід впровадження новітніх форм роботи з електронними ресурсами та фондами е-документів, найбільш критичними проблемами є:

- 1) придбання е-ресурсів;

- 2) врахування особливостей і запровадження стандартів їх наукової обробки та каталогізації;

- 3) визначення форм і методів консервації та зберігання;

- 4) визначення технічно-програмних засобів роботи з е-ресурсами тощо.

Зокрема, на етапі комплектування необхідно використовувати ефективні методики пошуку та аналізу інформаційних потоків релевантної е-продукції, що

відповідатиме профілю конкретної бібліотеки. Крім того, потрібно враховувати інформаційні потреби користувачів та рівень технічної оснащеності бібліотеки. Правильне розрахування фінансових витрат щодо вирішення проблем е-бібліотеки є необхідним елементом цього процесу.

Масиви інформації, інтернет-ресурси, що надаються ЕБ, стають мережевими інфопродуктами і є особливо популярними серед користувачів. Через це необхідно виділити переваги онлайн-доступу до е-ресурсів:

- оперативність;
  - регулярне оновлення інформації;
  - можливість доступу з будь-якого пристрою з підключенням до Інтернету;
  - можливість одночасного користування ресурсами більшою кількістю користувачів;
- відсутність матеріально-фізичних характеристик [5].

Оцифрування порушує закон про авторське право, оскільки зміст думок одного автора може бути вільно переданий іншим без його відома. Отже, одна з труднощів, з якою стикаються під час реалізації проєкту ЕБ – це спосіб розповсюдження інформації. Тому, для вирішення даної проблеми, необхідно дотримуватися правил використання матеріалів, захищених авторським правом, та укладати ліцензійні угоди з правовласниками.

Основна перевага ЕБ в тому, що вони не обмежуються певним місцем розташування або так званою будівлею. Користувач може отримати інформацію на екрані власного комп'ютера за допомогою Інтернету. Фактично, це мережа мультимедійної системи, яка забезпечує доступ до інформації за допомогою декількох кліків мишкою. У середовищі ЕБ заборгованість за документ не є проблемою для бібліотеки, тому що користувач платитиме за його використання.

З іншого боку, електронні бібліотеки надають можливість зберігати широкий спектр контенту - від електронних книг, документів, відео та подкастів до аудіокниг, статей і журналів – у віртуальній формі. Можливості електронних бібліотек не мають меж, оскільки вони покладаються на хмару для зберігання і надання доступу до контенту користувачам у будь-який час і з будь-якого місця.

В цифровому суспільстві неможливо зупинити швидке розповсюдження гаджетів як інструментів доступу до різних ресурсів Інтернету, у тому числі до бібліотечного контенту глобальної мережі. Саме тому, ЕБ превалюють над традиційними через:

1. Відсутність фізичних кордонів: користувачеві електронної бібліотеки не потрібно фізично відвідувати бібліотеку, люди з усього світу можуть отримати доступ до однієї і тієї ж інформації, за умови наявності підключення до Інтернету.

2. Цілодобова доступність: доступ до ЕБ можна отримати в будь-який час. 24 години на добу і 365 днів на рік

3. Багаторазовий доступ: одними і тими ж ресурсами можуть користуватися одночасно декілька користувачів.

4. Структурований підхід: ЕБ надає доступ до набагато багатшого контенту у більш структурований спосіб, тобто ми можемо легко перейти від каталогу до конкретної книги, потім до конкретного розділу і так далі.

5. Пошук інформації: користувач може використовувати будь-який пошуковий термін, що відповідає слову чи фразі з усієї колекції. Електронна бібліотека забезпечує дуже зручний інтерфейс, що надає доступ до її ресурсів в один клік.

6. Збереження та консервація: Точна копія оригіналу може бути зроблена будь-яку кількість разів без погіршення якості.

7. Об'єднання в мережу: Конкретна електронна бібліотека може дуже легко надати посилання на будь-які інші ресурси іншої ЕБ, таким чином можна досягти безперешкодного інтегрованого обміну ресурсами.

Сьогодні вважається загально визнаним, що використання електронних бібліотек є одним з найбільш перспективних способів забезпечення інформаційних потреб науки, культури та освіти. Ці розподілені інформаційні системи надійно зберігають та дозволяють ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, доступні в зручному для користувачів форматі через глобальні мережі передачі даних [40].

Нині, головна ціль більшості ЕБ – надати вільний доступ в мережі Інтернет до фонду. Для цього ЕБ створюють власні сайти; поширюють інформацію про е-колекції в соціальних мережах; співпрацюють з іншими ЕБ міжнародного рівня. Саме взаємодія між бібліотеками сприяє розширенню та обміну культурною спадщиною між націями, міжкультурному взаєморозумінню та формуванню позитивного іміджу держави.

У березні 2016 році була прийнята Стратегія розвитку бібліотечної справи України на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», що передбачає виконання довгострокового плану дій на 2021-2025 роки. Зокрема, планується :

- створення Національної електронної бібліотеки;
- приєднання зведеного електронного каталогу бібліотек України та електронних каталогів окремих бібліотек до світового зведеного каталогу бібліотечних ресурсів під назвою «WorldCat» [62].

Варто наголосити, що розвиток ЕБ в сучасному інформаційному суспільстві напряму залежить від низки чинників:

- 1) розвиток технологій – дозволить розширити та покращити доступ до е-документів, забезпечити викосу якість документів;
- 2) покращення нормативно-правової бази щодо електронного документообігу та авторських прав;
- 3) належний рівень підготовки фахівців;
- 4) фінансування;
- 5) розвиток та зміцнення міжнародного співробітництва, що сприятиме обміну знаннями та досвідом.

Висновки до 3 розділу

ЕБ «Культура України» входить до системи електронних ресурсів бібліотеки, що складаються з двох основних компонентів: електронного каталогу, який дозволяє швидко знайти потрібний електронний ресурс, та зведеного каталогу оцифрованих видань, який є інтегрованим інформаційним ресурсом, що містить

інформацію про цифровий контент, створений публічними бібліотеками України. Обидва компоненти допомагають користувачам отримувати доступ до е-документів та зробити пошук та використання електронних ресурсів більш ефективним та зручним.

ЕБ спрямовано на забезпечення широкого кола користувачів вільним, безкоштовним доступом до надбань української культури та мистецтв. Головна ціль ЕБ: зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі.

Практичний досвід функціонування ЕБ «Культура України» розглядається працях С. Ф. Бакан та О. Б. Рудич.

Станом на 29.04.2023 фонд ЕБ «Культура України» нараховує 13925 документів і складається з чотирьох колекцій: 1) Культурологія; 2) Мистецтво; 3) Етнографія; 4) Заклади культури.

Основними перевагами ЕБ є можливість зберігати широкий спектр контенту – від електронних книг, документів, відео та подкастів до аудіокниг, статей і журналів - у віртуальній формі; вони не обмежуються певним місцем розташування або так званою будівлею.

Однак, існує низка проблем, які виникають при використанні ЕБ. Технічні проблеми пов'язані зі зберіганням та забезпеченням доступу до цифрових ресурсів. Юридичні – включають питання комерційного використання інформації, що міститься в ЕБ. Економічні, в свою чергу, пов'язані з фінансуванням та управлінням ЕБ.

Проте, не зважаючи на це, ЕБ вже стали невід'ємною частиною життя сучасного суспільства, і їх переваги превалюють над недоліками. Електронні бібліотеки стають все більш популярними та доступними, а розвиток технологій дозволяє покращувати якість та ефективність їх функціонування.

Зважаючи на це, можна стверджувати, що ЕБ є важливим інструментом у розвитку освіти, науки та культури, і мають значний потенціал для подальшого розвитку та вдосконалення.

ВИСНОВКИ

1. Висвітлено сутність електронної бібліотеки як ефективного засобу оптимального інформаційного забезпечення суспільства в умовах комп'ютеризації. Розглянувши різні підходи до визначення поняття «електронна бібліотека», можна виокремити спільне і сказати, що ЕБ – це, по суті, ресурс, який відтворює інтелектуальний зміст і послуги традиційної бібліотеки в цифровій формі. ЕБ - це сучасний та зручний спосіб доступу до інформації, який надає користувачам більше можливостей здобути необхідні знання та вміння.

Основні завдання ЕБ: забезпечити користувачів доступом до документів з обмеженим доступом, таких як рідкісні книги, рукописи, фотоальбоми, дисертації, архіви, яких немає у більшості бібліотек; надати користувачам доступ до інформації, що існує лише в електронній формі та можливостей роботи з електронними документами великих обсягів.

Головною умовою створення ЕБ є: спрямованість на збереження та ефективне використання інформації; збереження цифрових копій великої кількості видань та створення їх цифрових аналогів, що дозволяє забезпечувати швидкий та зручний доступ до цифрового контенту з будь-якого місця та в будь-який час.

Серед специфічних ознак ЕБ варто виділити: глобальна доступність інформації; можливість бути як частиною традиційної бібліотеки так і окремо від неї; забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації.

2. Досліджено питання про виникнення та історичний розвиток електронних бібліотек, як за кордоном, так і в Україні. Історія становлення електронних бібліотек нараховує кілька етапів: від створення перших електронних баз даних у 1960-1970-х роках, до розвитку мережі Інтернет та зростання обсягів електронних ресурсів у 1990-2000-х роках.

Розвиток та використання ЕБ розглядали в своїх роботах І. А. Павлуша, К. В. Лобузін, І. Менсо.

Серед ранніх проєктів створення ЕБ є «Гутенберг» (Project Gutenberg), що був запущений в 1971 році та мав на меті розповсюдження електронних версій книг для загального користування.

Одним з головних факторів, що сприяв розвитку ЕБ, є технологічні інновації, адже саме вони дозволили зберігати та обробляти великі обсяги інформації, а також швидкої передачі даних через Інтернет.

Низка інших проєктів зі створення ЕБ були запуснені національними бібліотеками, такі як проєкт Europeana, Callica і т.д., що мали на меті зберігання та доступу до культурної спадщини.

В Україні зародження ЕБ почалося в 1998 році на національному та галузевому рівнях.

3. Проаналізовано правові засади функціонування електронних бібліотек в Україні, зокрема авторське право. З'ясовано, що базовим юридичним актом, що регулює діяльність електронної бібліотеки в Україні, є Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року. Документ регулює правовідносини, пов'язані з авторським правом та суміжними правами, визначає майнові та немайнові права авторів, порядок захисту творів, терміни дії та порядок передачі авторського права.

В Україні діє ряд нормативно-правових актів, що стосуються інформаційної сфери: Цивільний кодекс, Закон «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про Національну програму інформатизації» та ін.

Правові аспекти функціонування ЕБ висвітлено в працях І. Менсо та І.О. Давидової.

Правове регулювання діяльності ЕБ як різноманітного та просторово розподіленого середовища доцільно реалізовувати на декількох рівнях: 1) правового регулювання діяльності електронної бібліотеки як соціального інституту; 2) правового регулювання процесів створення електронних продуктів та послуг; 3) забезпечення прав громадян на інтелектуальну власність; а також прав користувачів електронних продуктів та послуг.

4. Висвітлено практичний досвід створення та функціонування електронних бібліотек закордоном. Наведено характеристику найбільших електронних бібліотек, таких як: Світова цифрова бібліотека, Європіана, Gallica. Більшість ЕБ спочатку

виникали як ініціатива, а найбільш успішні проєкти ЕБ керуються найбільшими національними бібліотеками.

В Україні створення Національної електронної бібліотеки України розпочалося тільки нещодавно (НЕБУ), у лютому 2023 року, за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА. В рамках проєкту відбуваються зустрічі з експертами провідних зарубіжних бібліотек у реалізації ЕБ національного рівня задля вивчення досвіду.

5. Було розглянуто ЕБ «Україніка» НБУ імені В. І. Вернадського як приклад фундаментальної електронної бібліотеки в Україні.

Основна ціль ЕБ «Україніка»: акумулювати в цифровому форматі літературу всіма мовами, незалежно від того, де вони були видані, про український народ, територію України й усіх народів, котрі проживали та проживають в її межах. Серед основних функцій електронних колекцій «Україніка»: збереження та популяризація національних культурних надбань.

Значну частину фонду ЕБ «Україніка» складають оцифровані документи з українознавства з фондів НБУВ, цифрові джерела національного надбання (рукописи, літописи, українські стародруки та рідкісні книги).

ЕБ займає знакове місце серед низки цифрових проєктів та задовольняє потреби користувачів у вільному доступі до інформації, що призводить до формування інформаційно розвиненого суспільства.

6. ЕБ «Культура України» НБУ ім. Ярослава Мудрого входить до системи електронних ресурсів бібліотеки, що складаються з двох основних компонентів: електронного каталогу, який дозволяє швидко знайти потрібний електронний ресурс, та зведеного каталогу оцифрованих видань, який є інтегрованим інформаційним ресурсом, що містить інформацію про цифровий контент, створений публічними бібліотеками України. Обидва компоненти допомагають користувачам отримувати доступ до е-документів та зробити пошук та використання електронних ресурсів більш ефективним та зручним.

Практичний досвід функціонування ЕБ «Культура України» розглядається у працях С. Ф. Бакан та О. Б. Рудич.

Робота ЕБ «Культура України» спрямована на надання користувачам (включаючи науковців, студентів, поціновувачів культурної спадщини та тим, хто цікавиться цією тематикою) якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу.

З 2016 року відбувається реалізація проєкту «Зведений каталог оцифрованих видань», мета якого забезпечити облік та бібліографічний опис оцифрованих друкованих видань публічних бібліотек України. Отримати доступ можна на сайті НБУ ім. Ярослава Мудрого (<http://digit.catalogue.nlu.org.ua>) та на сайті ЕБ «Культура України» (<https://elib.nlu.org.ua>).

Станом на 29.04.2023 фонд ЕБ «Культура України» нараховує 13925 документів і складається з чотирьох колекцій: 1) Культурологія; 2) Мистецтво; 3) Етнографія; 4) Заклади культури.

5. Окреслено перспективи розвитку ЕБ. Досліджено, що електронні бібліотеки мають низку переваг: потенціал для зберігання великого обсягу інформації у віртуальній формі; цілодобова доступність; відсутність фізичних кордонів і т.д.

При використанні ЕБ можуть виникнути: технічні проблеми, пов'язані зі зберіганням та забезпеченням доступу до цифрових ресурсів; юридичні - включають питання комерційного використання інформації, що міститься в ЕБ; економічні, в свою чергу, пов'язані з фінансуванням та управлінням ЕБ.

Сучасний стан електронних бібліотек характеризується розмаїтістю форматів та типів ресурсів, доступних онлайн: наукові статті, книги, аудіо- та відео-ресурси, архіви, картографічні матеріали та інші.

Розвиток ЕБ в сучасному інформаційному суспільстві напряму залежить від низки чинників: розвитку технологій; покращення нормативно-правової бази; належний рівень підготовки фахівців; фінансування; розвиток та зміцнення міжнародного співробітництва.

Отже, дослідження літературних джерел та практичний досвід створення та використання електронних бібліотек свідчать про те, що електронні бібліотеки

стають все більш ефективним засобом суспільної комунікації, доповнюючи традиційні бібліотеки. Крім того, електронні бібліотеки забезпечують доступ до великої кількості інформації, що є надзвичайно важливим для розвитку науки та освіти. Вони надають доступ до культурної спадщини кожної нації, дозволяють зберігати та відтворювати документи, які можуть бути втрачені або пошкоджені внаслідок природних катастроф, війн, технічних проблем та інших негативних факторів. Таким чином, електронні бібліотеки є незамінним інструментом в сучасному суспільстві, адже створюють умови для відкритості та доступності інформації для широкої аудиторії, що сприяє розвитку демократії та громадської свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д.Я. Використання електронних бібліотек як одного з елементів інтерактивного комп'ютерного навчання. [Електронний ресурс] / 2014. №212. С. 144-149. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5898/Using%20digital%20libr;jsessionid=944118F1B30B7F07C7E80C3DF1A4E2C2?sequence=1> (дата звернення: 27.03.2023.)
2. Бакан С.Ф. Електронна бібліотека «Культура України»: здобутки та нові напрями діяльності. *Б-ка і книга в контексті часу: зб. наук. ст. VII Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ. 2013. С. 6-12.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 27.03.2023).
4. Бібліотечному фахівцю [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [веб-сайт]. URL: <https://profy.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.
5. Буліч Н.М., Карпенко М.В. Проблеми формування фонду електронних ресурсів у бібліотеках. [Електронний ресурс] *Імперативи розвитку електронних бібліотек pro et contra = Imperatives of the Electronic Libraries Development: pro et contra : матеріали міжнар. веб-конф.* Харків. 2014. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5524/1/Bulich.pdf> (дата звернення: 02.05.2023).
6. Василенко О.М. Електронні ресурси як чинник оптимізації довідково-бібліографічного обслуговування. *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського.* 2000. Вип. 5. С. 204-211.
7. Вербівський Д.С. Розвиток електронних бібліотек: світовий досвід, проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. Київ, 2014. С. 87-93. URL: http://www.irtc.org.ua/dep105/publ/ITEA-2014-1/1_ITEA_2014_ua.pdf (дата звернення: 02.05.2023).

8. Вилегжаніна Т.І. Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? *Бібл. планета*. 2010. №3. С. 4-5.
9. Вощенко О.І. Е-колекції в е-бібліотеці «Україніка» НБУ імені В. Вернадського: збереження та популяризація національної спадщини. *Всеукр. наук.-практ. бібліотечна конф.* Київ. 2022. С. 20-23.
10. Вощенко О.І. Специфіка встановлення тематичних зв'язків між предметними рубриками електронної бібліотеки «УКРАЇНІКА». [Електронний ресурс] *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху»*. 2019. С. 362-366. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003400> (дата звернення: 22.04.2023).
11. Давидова І.О. Електронні бібліотеки: правові засади функціонування в Україні. [Електронний ресурс] *Імперативи розвитку електронних бібліотек: матеріали міжнар. веб-конф. (Україна, м. Харків, 27 берез. 2014 р.)* URL: <https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/Web-konf-2014/Imperatives.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).
12. Добровольська В.В. Електронна бібліотека «Україніка» - унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. [Електронний ресурс] *Бібліотекознавство, Документознавство. Інформологія*. 2020. №1. С. 79-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2020_1_14 (дата звернення: 20.04.2023).
13. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення: 27.03.2023).
14. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_769#Text (дата звернення: 27.03.2023).
15. Електронна бібліотека «Україніка». Про проект. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

звернення: 22.04.2023).

16. Загуменна В. Національна бібліотека Франції = *Bibliothèque nationale de France. Вісн. Книжк. Палати*. 2008. №9. С. 51-52.

17. Зведений каталог оцифрованих видань [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [веб-сайт]. URL: <http://digit.catalogue.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

18. Зведений каталог української книги [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : [веб-сайт]. URL: <http://ukr.catalogue.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

19. Книжкові пам'ятки України [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. URL: <https://kp.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

20. Кодекс України про адміністративні порушення (статті 1-212-24): Закон України від 7 грудня 1984 року №8073(1)-X. *Відомості Верховної Ради України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

21. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.03.2023).

22. Концепція нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України» / затв. наказом М-ва культури України від 29 листоп. 2011 р. №1094/0/16-1. [Київ, 2011]. 5 с.

23. Концепція нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України» / затв. наказом М-ва культури України від 29 листоп. 2011 р. №1094/0/16-1. Київ, 2011. 5 с.

24. Копитко Т. Сучасні напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] *Вісник Книжкової палати*. 2015. №4. С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2015_4_8 (дата звернення: 28.03.2023).

25. Кормілець Ю.В. Сутність поняття «електронна бібліотека вищого навчального закладу» [Електронний ресурс] *Педагогічний альманах: збірник*

наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: РІПО. 2012. Випуск 15. С. 149-156.

26. Коцюба В. Проект «Україніка в датах» як метод актуалізації ресурсів електронної бібліотеки «Україніка». *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху»*. 2019.

27. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

28. Кузьменко О.І., Загуменна В.В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24-31.

29. Культура України: електронна бібліотека [Електронний ресурс] *Нац. б-ка України імені Ярослава Мудрого* : [веб-сайт]. URL: <https://elib.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

30. Культура України: електронна бібліотека [Електронний ресурс]. *Нац. б-ка України імені Ярослава Мудрого*. URL: <https://elib.nlu.org.ua> (дата звернення: 30.04.2023).

31. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекції: монографія. Київ. 2016. 214 с.

32. Лобузін І. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації: дис. канд. наук із соц. комунікації / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 258 с. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/3904> (дата звернення: 30.04.2023).

33. Лобузін К. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності: монографія. *НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського*. Київ. 2012. 252 с.

34. Лобузін К. Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами. *Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали міжнар. наук. конф.* Київ. 2015.

35. Лобузiна К.В. Проблемно-орiєнтованi бази знань бiблiотек як джерельна база соцiогуманiтарних дослiджень. *Спецiальнi iсторичнi дисциплiни*. 2015. №25. С. 115-122.
36. Малолетова Н. Нацiональна бiблiотека Францiї: основнi напрями дiяльностi. *Бiблiотечний вiсник*. 2013. №5. С. 20-27.
37. Менсо I. Електроннi бiблiотеки: iсторично-правовий огляд. *Юридичний вiсник*. 2014. №1. С. 227-232.
38. Менсо I.В. Правове регулювання електронних бiблiотек за цивiльним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук. 12.00.03. Одеса. 2017. 23 с.
39. Микитенко А. Електронна бiблiотека «Культура України». *Бiбл. планета*. 2011. №1. С. 5-6.
40. Мунтян А.О. Проблеми та перспективи розвитку електронних бiблiотек [Електронний ресурс] *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, №1(1), с. 70. URL: <http://unilibnsd.diit.edu.ua/article/view/176343/176148> (дата звернення: 02.05.2023).
41. Науково-iнформацiйна дiяльнiсть. Термiни та визначення понять: ДСТУ 5034:2008. [Чинний вiд 2009.01.01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2009. 38 с. (Нацiональний стандарт України) (Iнформацiя та документацiя).
42. Нацiональна бiблiотека України iменi Ярослава Мудрого [Електронний ресурс]. URL: <https://nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.
43. Павлуша I. Електроннi бiблiотеки: зарубiжний досвiд, питання, розробки української концепцiї. *Бiблiотечний вiсник*. 1999. №4. С. 13-23.
44. Павлуша I.А. Електроннi бiблiотеки: питання комплектування й обробки вхiдної iнформацiї. *Бiбл. вiсн.* 1999. №5. С. 14-21.
45. Павлуша I.А. Електроннi бiблiотеки: системний пiдхiд до формування фондiв. *Бiбл. вiсн.* 2000. №2. С. 16-19.

46. Павлуша І.А. Створення та розвиток електронних бібліотек в Україні: бібліотекознавчий аспект (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.08. К. 2002. 20 с.

47. Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті: навч. посіб. / відп. ред. О.А. Підпригова. Акад. правових наук України, НДІ інтелект. власності. К., 2014. 142 с.

48. Пашковська І. «Gallica» як одна з найбільших національних електронних бібліотек світу.[Електронний ресурс] *III Всеукр. наук.-практ. конф. «Культурні та мистецькі студії ХХІ ст.: наук.-практ. партнерство»*, 10 листопада 2022 р., Київ. 2022. С. 89. URL: https://nakkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/konferentsii/Tezy_Kultur_ni_studii_10_11_2022_1_2.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

49. Пелагеша Н. Європейська цифрова бібліотека: проект створення. *Бібліотечний вісник*. 2008. №5. С. 3-8.

50. Попик В. І. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка». [Електронний ресурс] *Бібліотечний вісник*. 2015. №2. С. 3-9. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000357> (дата звернення: 22.04.2023).

51. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. [Електронний ресурс] *Бібліотечний вісник*. 2014. №6. С. 3-7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_3 (дата звернення: 20.04.2023).

52. Початок проекту Національної електронної бібліотеки України за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА. Українська бібліотечна асоціація. 2023. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5078-pochatok-proiektu-stvorennia-natsionalnoi-elektronnoi-biblioteki-ukrainy-za-pidtrymky-yunesko-ta-ifla> (дата звернення: 20.04.2023).

53. Прилуцька Н.С. Понятійно-термінологічний аналіз поняття «електронна бібліотека». *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. №3(75). С. 131-134

54. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року №2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

55. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року №537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

56. Публічна бібліотека територіальної громади [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. URL: <https://oth.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

57. Резніченко В.А., Захарова О.В., Захарова Е.Г. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси. [Електронний ресурс] *Проблеми програмування*. 2005. №4. С. 60-72. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/1374/05-Резнко%233.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.03.2023).

58. Рибачок О. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000-2020). *Бібліотечний вісник*. 2017. №2. С. 8-16.

59. Рубич О. Б. Зведений каталог оцифрованих видань: новий корпоративний проект. Б-ка і книга в контексті часу: зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2017. С. 52-54

60. Самохіна Н. Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2014 №6. С. 13-17.

61. Соляник А.А. Національна електронна бібліотека: особливості документопостачання. [Електронний ресурс] *Імперативи розвитку електронних бібліотек: матеріали міжнар. веб-конф. (Україна, м. Харків, 27 берез. 2014 р.)* М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка, Харків. Нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, Центр. наук. б-ка Харків. 2014. URL: <https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/Web-konf-2014/Imperatives.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).

62. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р., № 219-р. *Відомості Верховної Ради України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

63. Тарасенко Л. Новий закон про авторське право (2022): виклики та перспективи. [Електронний ресурс] *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 171-174. URL: http://lsei.org.ua/12_2022/36.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

64. Топольник Я. Особливості створення та функціонування електронної бібліотеки [Електронний ресурс] Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2016. №3. С. 199-212. URL: https://web.archive.org/web/20180412012051id_/http://pptma.dn.ua/files/2016/3/22.Topolnik_s.199-212.pdf (дата звернення: 02.05.2023).

65. Трачук Л. Електронні бібліотеки та колекції документів на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. *Вісник Книжкової палати*. 2015. №7. С. 33-37.

66. «Україніка»: електронна бібліотека. [Електронний ресурс] *Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського*. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення: 22.04.2023).

67. Українська бібліотечна енциклопедія [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. URL: <https://ube.nlu.org.ua> (дата звернення: 22.04.2023). – Назва з екрана.

68. Халецька Л.П. Цифрове збереження електронних документів на прикладі діяльності Національної бібліотеки Франції. *Бібліотекознавство, Документознавство. Інформологія*. 2015. №4. С. 26-34.

69. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 року №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

70. Шейко В. Електронні бібліотеки в Україні: перспективи розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2007. №5. С. 31-34.

71. Яцимирська М.Г. Сучасний медіа текст: [словник-довідник]. Л.: ПАІС, 2005. 128 с.
72. About the World Digital Library: Mission [Electronic resource]. URL: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/> (дата звернення: 22.04.2023).
73. About Us: Canadian Electronic Library / dèSLibris Subscription Collections [Electronic resource]. URL: <https://my.canadianelectroniclibrary.ca/about-us> (дата звернення: 22.04.2023).
74. Borgman C.L. What are digital libraries? Comparing visions. *Information Processing and Management*. 1999. №35(3). P. 227–243.
75. Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) [Electronic resource]. URL: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de> (дата звернення: 22.04.2023).
76. Digital Library Federation (DLF) [Electronic resource]. URL: <https://www.diglib.org> (дата звернення: 22.04.2023).
77. Digitalna knjižnica Slovenije [Electronic resource]. URL: <http://www.dlib.si> (дата звернення: 22.04.2023).
78. Europeana [Electronic resource]. URL: <https://www.europeana.eu/en> (дата звернення: 22.04.2023).
79. Internet Archive Canada [Electronic resource]. URL: <https://archive.org/details/toronto?&sort=-week&page=2> (дата звернення: 22.04.2023).
80. Library and Archives Canada (LAC) [Electronic resource]. URL: <https://library-archives.canada.ca/eng> (дата звернення: 22.04.2023).
81. Matsumura T. The digital library in Japan. *Beyond the Beginning: The Global Digital Library. An international conference organised by UKOLN*. 1997.
82. National Digital Library of Poland: Polona [Electronic resource]. URL: <https://polona.pl> (дата звернення: 22.04.2023)
83. Project Gutenberg [Electronic resource]. URL: <https://gutenberg.org> (дата звернення: 22.04.2023).
84. Sydney Electronic Text and Image Service (SETIS). [Electronic resource]. URL: <https://digital.library.sydney.edu.au/pages/setis> (дата звернення: 22.04.2023).

85. Tennant R. Digital Library. *Library Journal*. 1998. Vol. 123, №17. P. 28-30.

86. The Digital Public Library of America (DPLA) [Electronic resource]. URL: <https://pro.dp.la> (дата звернення: 22.04.2023).

87. The European Library [Electronic resource]. URL: <https://www.theeuropeanlibrary.org> (дата звернення: 22.04.2023).

88. Watstein S.B., Calarco P.V., Ghaphery J.S. Digital Library: keywords. *Reference Services Review*. 1999. Vol. 27. №4. P. 344-352.

89. Gallica [Electronic resource]. URL: <https://gallica.bnf.fr/accueil/en/content/accueil-en?mode=desktop> (дата звернення: 22.04.2023).

90. Mishra R.K. Digital libraries: definitions, issues and challenges *Innovare Journal of Education*. Vol 4. Issue 3. 2016.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дипломної роботи:
Пашковська І. «Gallica» як одна з найбільших національних електронних бібліотек світу. [Електронний ресурс] III Всеукр. наук.-практ. конф. «Культурні та мистецькі студії XXI ст.: наук-практ. партнерство», 10 листопада 2022 р., Київ. 2022. С. 89.
URL:

https://nakkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/konferentsii/Tezy_Kultur_ni_studii_10_11_2022_1_2.pdf